

1166 420/1927/1

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VII

БРОЈ 1

ЈАНУАР, 1927.

БЕОГРАД
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛИЦА 1/II
1927

САДРЖАЈ:

— «ЕКОНОМИСТ» БРОЈ 1., ЈАНУАР 1927 —

РАСПРАВЕ:

Д-р Г. Богоћ, Количина у Југославији потрошених животних намирница и њихова калориметриска вредност 1924—1925	1
Д-р Холцман и Е. П., Вициналне железнице у нашој земљи	22

ЧЛАНЦИ:

Д-р М. Тодоровић, Примена клаузуле највећег повлашћења после рата	32
Д-р Данило Ј. Данић, О државним концесијама	45
Д-р Душан Мишић, О предусловима за успешну примену закона о чеку	50
Д-р М. Бошковић, Билансирање хартија од вредности	58

ПРИВРЕД. ХРОНИКА:

Д-р Д. Д. Из праксе Државног Савета по финансијским споровима	61
Са Изложбе Мословачког Народног везива од М. Л.	66
Народна Банка у 1926	67

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

Нове књиге	72
Преглед штампе	73
Белешке	75

Уредништво и администрација «Економиста» налази се у Коларчевој улици број 1, II спрат (Индустријска Комора).

Претплата на «Економист» износи Дин. 200.— на годину или полугодишње Дин. 100.—. Поједини бројеви 20 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист у пола цене.

Редовни чланови плаћају Дин. 1.000.— једном за свагда. Утемељачи 5000, а добротвори друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство Дин. 250.— годишње. — Излази једанпут месечно најмање у пет штампаних табака.

Претплату на «Економиста» примају све поште у Краљевини на чековни рачун Број 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА V

БРОЈ 7—12

1925.

БЕОГРАД

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛ. 1/II.

1926.

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

САДРЖАЈ ДРУГОГ ПОЛГОЂА 1925. ГОДИНЕ.

I. РАСПРАВЕ.

	СТРАНА
Мишљење о трећем пројекту закона о непосредним порезима, од Дг Бранислава Димитријевића	501, 581
Дејства царина, од Дг М. Тодоровића	661
Наша валута, од Аполона Еропкина	676
Социјално-политички преговори у Флоренцији, од Дг Сретена Кужеља	695
Предлози за радикалну реформу администрације у француској књижевности, од Дг Ђорђа Тасића	773, 853
Дефицит, летећи дугови и јавни кредити, од Дг Славка Шећерова	798
Порез на земљиште у нашим законским системима, од Нед. М. Бранковића	886

II ЧЛАНЦИ.

Уверења о пореклу издана од стране Задарске Трговачке Коморе, од Т.	532
Увоз угља и царина, од руд. инж. Мих. П. Којића	538
Валутна политика, од Дг Милана Ст. Протића	545
Имиграција страних предузимача и радника, од Н.	552
Општи поглед на Нептунске Конвенције, од Н. Н.	617
Привредна преимућства малих сељачких поседа, од Дг У. М. Стајића	625

Уговорне одредбе о транзиту стоке и сточних производа, од М. Т.	632
Личка пруга и њене економске последице, од С. Сиришћевића	637
Питање зајмова у злату код Управе Фондова, од Дг Ђ.	643
Акционарска друштва на професионалној основи, од М. Б.	646
Посредничка улога Беча у нашем привредном животу, од М. Т.	707
Задаци наше привредне статистике, од Ал. Вегнера	710
Виноградарство и воћарство у Чехословачкој и код нас, од Мите Ђ. Николића	714
Стање дрварске индустрије, од Дг Војислава Бесаровића	728
Бонитирање културног терена ради правилног разреза пореза, од А. И. Стебута	737
Курс хартија од вредности у билансу акционарских друштава, од М. Б.	743
Сушење славонских храстова, од инж. Милана Мариновића	809
Увозна царина на угаљ, од М. Т.	812
Царинска заштита бродоградње и интереси нашега паробродарства, од Дг Ива Белина	817
Треба ли пренети надлежност по питањима рударских радника на Министарство Шума и Руда? од Дг Сретена Ј. Кужеља	825
Раднички Саветодавни Одбори, од Ђ. Ђ.	841
Метална подлога Народне Банке, од Дг Ива Белина	901
Последња понуда за зајам општини града Београда, од Дг Душана Пантића	910

III. ПРИВРЕДНА ХРОНИКА.

Питање опијума на Интерпарламентарној Конференцији у Вашингтону, од Дг Славка Шећерова	555
Сопствена и туђа средства новчаних завода у 1924. год. од Н. Ст.	562
Поштанска Штедионица у 1924. год., од Н.	564
Централа Индустијских Корпорација Краљевине С.Х.С., од Н.	566
Стање Народне Банке, од Н. Ст.	572, 651, 766, 851, 943
Економски основи рударске кризе у Енглеској, од Ал. В.	649
Економски проблем Аустријске Републике, од Н.	746

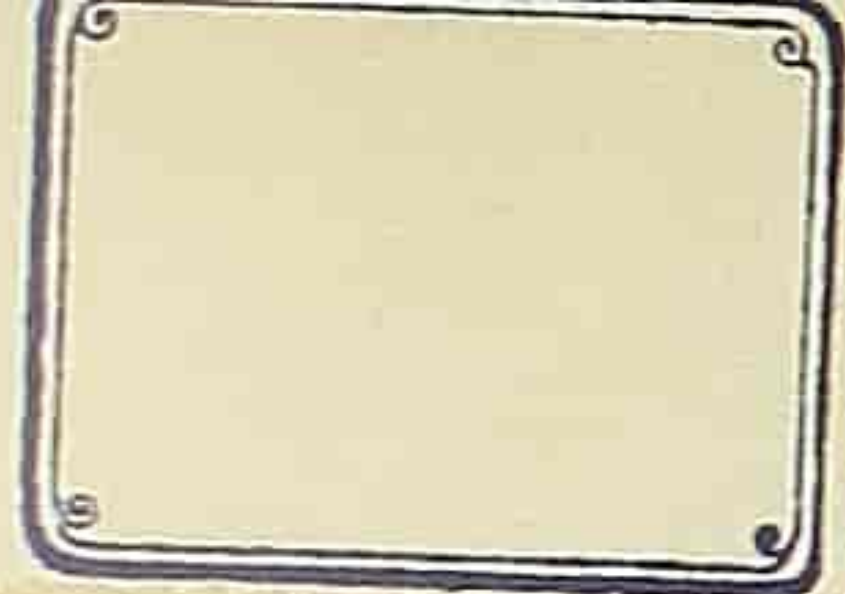
Из праксе Државног Савета по финансијским споровима, од Д.	750, 845, 924
Стагнација послова и незапосленост, од Ал. В.	757
Спољна трговина Совјетске Русије, од Ал. В.	758
Трговински уговор између Краљевине С.Х.С. и Аустриј- ске Републике, од Н.	762
Прашки сајам мустара, од Пан.	764
Изједначење законодавства о чеку на III Конгресу Ме- ђународне Трговачке Коморе, од Св. Мародића . . .	931
Хамбург против Трста (конзуларни извештај).	940
Учешће наше земље на изложби у Филадельфији. . . .	945

IV ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

Претходни резултати пописа становништва у Краљевини С.Х.С., од Ал. В.	574
Вестник Финансов, од Р. Е. К.	574
Др А. Билимовић: Неколико података о дионичким друш- твима у Словенији, од Ал. В.	575
Др Вел. Стојковић: Пољопривредни кредит у Француској и организација пољопривредног кредита у нашој земљи, од М. Н.	653
L' art décoratif et industriel dans le Royaume SHS, од А. . .	654
Echanges France — Yougoslavie, од Н.	769
Lj. St. Kosier: L' épargne chez les Serbes, Croates et Slovenes, од Н.	769

V ВЕСТИ

Белешке	576, 770, 946
Исправке	576
Новe књиге	655
Напомена	655

ЕКОНОМИСТ

ГОДИНА VII

ЈАНУАР 1927

БРОЈ 1

РАСПРАВЕ

Д-р Г. БОГИЋ,

Количина у Југославији потрошених животних намирница и њихова калориметриска вредност 1924—1925.

Увод

Намера ми је, да у овоме раду прикажем колико се код нас, у току раздобља 1924—1925, потрошило, од прилике, животних намирница; колика им је била калориметриска вредност и, најзад, да упоредим, у томе погледу, нашу земљу са неким другим европским земљама.

Хтео сам, поред тога, да утврдим, цифрама, да ми имамо, и кад одбијемо извоз, у нашој земљи довољно хране, за све наше грађане. Та храна, међутим, није равномерно пораздељена, тако је створено једно нездраво стање: изобиље на једној, а оскудица на другој страни. Императивна је потреба за народ и за државу да се продуктивни слојеви друштва хране у довољној мери. Што то још није случај, томе није криво недостајање средстава, потребних за исхрану — тих средстава имамо доста! — већ модерни капиталистички режим, који, како са правом тврди А. Grotjahn у својој »Социалној Патологији«, осуђује, периодично, ширеке слојеве становништва на лошу исхрану са својим високим конјунтурама с једне и са својим кризама с друге стране, тако да периоде незапослености прекидају, и одвише често и одвише дуго, периоде рада. Поред тога су и у »нормалним« временима, и плате и наднице продуктивних слојева одвише ниске (за стан не би се смело трошити више од 10—15, а са огревом и осветљењем, више од

15—20% ; за одело највише 16%). Добро је рекао Österlein (још 1860. г.) : »ако је цена хлебу снижена за један грош, то може да изгледа за медицину ништавно, али то више вреди за чување здравља и живота него цела медицина.«

Изабрао сам баш горње раздобље — ма да је оно, јер одвише кратко, неподесно да пружи онако јасну слику, како би то било потребно — изабрао сам га не само с тога што нам је оно најближе, већ и с разлога, што је тек у том раздобљу настало код нас, барем што се неких животних намирница тиче, оно стабилизовање увоза и извоза, без којег не би било могуће доћи ни до каквих резултата.

Темељи , на којима је овај рад саграђен, јесу : официјелни подаци производње с једне, и официјелни подаци увоза и извоза с друге стране. Полазио сам с врло простог и, свакако, оправданог гледишта, да су у нашој земљи произведене животне намирнице, у нашој земљи фактично и потрошене за исхрану становништва — у колико оне нису биле предмет извоза, односно у колико нису биле употребљене за исхрану домаћих животиња или — упропашћене.

Упустио сам се у просуђивање храњливе (калориметриске) вредности код нас потрошених животних намирница — ма да то спада у физиологију исхране а не у оквир једне социално — статистичке студије — јер ми је то било потребно за упоређивање наших прилика са приликама на страни. Колико се пак од потрошене хране у нашем организму, а за његове потребе, фактично искоришћује, у то нисам хтео да улазим — ма да ме мој драги учитељ проф. Јовановић-Батут на то наговарао — с разлога, што би, у том случају морао да напишем целу књигу, а не тек један чланак за »Економист.« Могу само то да напоменем, да су за искоришћење примљене хране меродавни многи и разни momenti, као, н. пр., квалитет хране, међусобни однос храњивих састојака, начин приређивања јела, присуство или одсуство витамина, евентуалне сметње у варењу, промене у температури (ваздуха или тела), зачини, конституција, начин живота и т. д. и last not least, душевно расположење.

Да сам при раду наишао на многе и разноврсне потешкоће, то ће моћи да просуде сви они, који ће бити вољни подвргнути се труду да овај приказ прочитају. Мучило ме највише недостајање извесних података и апсолутна немогућност да их добијем и — зашто не би то рекао ? — инстинктивно осећање

да су неки подаци — непоуздани. Једина је утеха — ако је то утеха! — да ми нисмо монополисали непоузданост статистике.

И хтео сам, због тога, и то неколико пута, да — прекинем рад. Помислио сам, међутим, да ће ипак бити корисно износити бар оно што се и како се, при садашњим, ни мало сретним, условима рада, износити може.

И, тако, предајем сада ову малу, скромну студију нашој јавности, са убеђењем, да је она ипак била потребна; са жељом, да наиђем на компетентну, строгу и објективну критику; са надом, да ће овај први корак на овом, до сада код нас још необрађеном пољу, утрти пут даљем, плоднијем раду. —

Угодна ми је дужност, на крају, да и на овоме месту захвалим статистичару Дир. Држ. Статистике, Госп. Јанезу Селану, који ми је био најљубазније при руци приликом контролисања многобројних рачуна.

Крајем Новембра 1926.

у Београду.

I. Хлеб.

Наша продукција кукуруза по процентима пожетог кукуруза, у току периоде 1921—1923. (од тада су, у извештајима Мин. Пољопривреде, области замениле покрајине) могу се поређати наше покрајине овако: Војводина 39,7%; Хрватска 27%; Србија 23,3%; Босна 6,8%; Словеначка 1,8%; Далмација 1%; Црна Гора 0,4%. Износила је 1924—1925, просечно, 3,792,801.100 килограма. Од те количине треба одбити за семе (по 50 кг на 1,909.787 ha) 95,489.350 кг. Остаје 3,697,311.750 кг. од тога остатка треба одбити за стоку и за свиње једну трећину, т. ј. 1,232,437.250 кг. Остаје, према тому, за потрошњу у земљи и за извоз, 2,464,874.400 кг. —

Продукција пшенице по процентима пожете пшенице, озиме и јаре, могу се поређати наше покрајине како следи: Србија 33,5%; Војводина 21,6%; Хрватска 19,3%; Босна 14%; Словеначка 10%; Далмација 1,1%; Црна Гора 0,5%. Износила је, кроз исто време, просечно, 1,856,339.900 кг. Од тога треба одбити за семе (по 175 кг за 1,916.034 ha) 335,305.950 кг. Остаје 1,521,033.905 кг. пшенице за потрошњу и за извоз. —

Продукција јечма: по процентима пожетог јечма долази, у првом реду, Србија, са 35,9%; затим Босна, са 19,5%; Хр-

ватска са 18% ; Војводина са 13,9% ; Далмација, са 6,9% ; Словеначка, са 5,3% и, најзад, Црна Гора, са 0,4% 344,255.000 кг. од тога треба одбити (по 200 кг за 412.897 ha) 82,579.400 кг. Остаје 261,675.600 кг. Од овог остатка треба опет одбити 10% за храну стоке, т. ј. 26,167.560 кг. Остаје 235,508,040 кг. Од овог остатка треба још одбити 1200 вагона за прављење слада (за домаћу индустрију пива и за извоз. Остаје, дакле, 223,508.040 кг јечма, за потрошњу и за извоз. —

Производња овса : Хрватска, 26,9% ; Војводина, 25,2% ; Србија, 20,6% ; Босна, 17,9% ; Словеначка, 7,1% ; Далмација, 0,3% ; Црна Гора 0,1%. 323,445.700 кг. Од тога треба одбити за семе (по 200 кг. за 403,088 ha) 80,617,600 кг. Остаје 242,828.100кг. Од овога остатка треба одбити једну трећину, т. ј. 80,942.700 кг за крмљење стоке. Остаје, за потрошњу у земљи и за извоз, 161,885.400 кг —

Производња ражи : Србија 44% ; Хрватска 26,0% ; Словеначка 13,6% ; Војводина 7,7% ; Босна 6,6% ; Далмација 1,2% ; Црна Гора 0,9%. 170,251.500 кг. Од тога треба одбити за семе (по 180 кг за 223,310 ha) 40,195.800 кг. Остаје 130,055.700 кг ражи за потрошњу у земљи и за извоз. —

Производња наполице : 37,776.200 кг. Од тога треба одбити за семе (по 180 кг за 44,077 ha) 8,154.245 кг. Остаје 29,621,955 кг. наполице за потрошњу у земљи и за извоз. —

Производња крупника : Босна 29,1% ; Србија 27,1% ; Хрватска 20,0% ; Војводина 13,0% ; Далмација 7,1% ; Словеначка 3,6% ; Црна Гора 0,1%. 30,864.100 кг. Од тога треба одбити за семе (по 175 кг. за 20.680 ha) 3619.000 кг. Остаје 27,245.100 кг. крупника за потрошњу у земљи и за извоз. —

Производња проса : Хрватска 44,8% ; Словеначка 30,7% ; Босна 13,8% ; Војводина 5,5% ; Далмација 3,5% ; Србија 1,6% ; Црна Гора 0,4%. 27,585.300 кг. Од тога треба одбити за семе по 18 кг за 31,817 ha) 572.706 кг. Остаје 27,012.594 кг. проса (за потрошњу у земљи и за извоз. —

Производња хељде : Словеначка 81,2% ; Хрватска 8,4% ; Босна 5,4 % ; Србија 4,1% ; Војводина 0,5% ; Црна Гора 0,3% ; Далмација 0,0%. 3,637.100 кг. Од тога треба одбити за семе (по 67 кг за 5,160 ha) 345,720 кг. Остаје 3,291.380 кг. хељде за потрошњу у земљи и за извоз. —

Свега, дакле, што долази, првенствено, у обзир за прављење хлеба и за извоз цереалија — 4,588,394.849 кг.

У току периоде 1924—1925 увозили смо, просечно : Од год. 1919.—1925. увозили смо жита и кукуруза у вредности од 370,388.263 Дин.

Пшенице, ражи и крупника	13,346.097	кг
Јечма и овса	6,309.808	кг
Кукуруза	2,225.766	кг
Свих осталих врста жита	99.919	кг
	<u>21,981.590</u>	кг

Извозили смо, просечно, у току исте периоде :

Кукуруза	628,209.871	кг
Пшенице	171,179.877	кг
Јечма	20,636.901	кг
Овса	10,523.718	кг
Ражи	3,875.091	кг
	<u>834,425.458</u>	кг

Сем тога треба још узети у обзир и увоз и извоз брашна.

У току периоде 1924—1925. извозили смо, просечно, 49,357.200 кг брашна (свих врста жита) и гриза (без брашна од пиринча и кромпира). Пошто 120 кг. жита дају 100 кг брашна (и 15 кг мекиња), то можемо рачунати да смо још извозили 59,228.640 кг. разног жита, што треба одбити од преостале количине :

$$\begin{array}{r} 3,775,950.981 \text{ кг} \\ 59,228.640 \text{ кг} \\ \hline 3,716,722.341 \text{ кг} \end{array}$$

Пошто смо међутим, увозили 36,414.820 кг брашна, што одговара 43,697.784 кг. жита, то смо фактично располагали са следећом количином материјала за приређивање хлеба : 3,760,420.125 кг.

Ова количина кукуруза и разног жита одговара, од прилике, једнакој количини хлеба, јер ако се с једне стране млевењем, како смо горе видели, добива за известан проценат мање брашна него што је било жита, надокнађује се, с друге стране, прављењем хлеба, тај губитак, у једнакој размери.

Претпостављајући, дакле, да је сав тај материјал претворен у хлеб (нисам узео у обзир качамак, пуру, мамаљигу, жганце, тестенина, јер немам података о размери, у којој се брашно употребљава за њихово приређивање) и да је тај хлеб био пораздељен међу 13 милијуна становника, долазило је, на

главу и на годину, по 289, 3 кг хлеба. Или на главу и на дан, нешто мање од 0,80 кг. хлеба.

II. Месо.

1. Говеђе месо.

Годишњи прираст говеда износи код нас, по проф. Вегнеру, 1,120.730 грла.

Од тога угине од побачаја, од заразних и од других болести око 10%. Остаје, дакле, 1,008.000 грла, округло.

Пошто се наше стадо никако не повећава оно се, шта више, смањује! — (види таблу на крају овог рада), то се цео прираст закоље у земљи, или се извози (као жива стока, или као месо).

1924—1925. увозило се, просечно, 455 грла, а извозило се, просечно, 141.524. Остало за клање 866,931 грло.

Од овог броја отпада на телад (по кључу извоза кожа, телећих и говеђих — види представку Инд. Ком. Влади, год. 1923. — ; кључ 4 : 9) 266,748. Остаје, дакле, 600.183 одраслих грла.

Од овога броја отпада на краве (по кључу београдске кланице, 3 : 7) 130.055, а на волове 420.128.

420.128 волова дало је (по 200 кг меса) 84.025.600 кг; 180.055 крава (по 170 кг меса) дало је 30,609.350 кг; 266.748 телад (по 30 кг меса) дало је 8,002.440 кг. Свега, дакле, 122,637.390 кг говеђег, односно телећег меса.

Ако рачунамо, да смо у току год. 1924—1925. имали тринаест милијуна становника, долази, од прилике, на главу и на годину, по 9.43 кг што говеђег што телећег меса.

2. Свињско месо.

За извоз и за потрошњу у земљи долазило је у обзир, 1924—1925, просечно, 2,660.165 комада.

Од тог броја одпада на свиње 1,297.415, а на прасад (испод једне године) 1,362.740.

Од прасади угине од заразних болести код нас око 25%, а од свиња око 10%. Од незаразних болести угине, једних и других заједно 8—10%.

Због помора од заразних болести смањио се број свиња на 1,167.674, а број прасади на 1,022.055.

Због помора од незаразних болести смањио с даље број свиња на 1,050.907, а број прасади на 785.781.

Увозили смо, 1924—1925, порсечно, 3.267 комада, а извозили смо 78.224.

Одбивши увоз од извоза, смањио се број свиња у земљи (претпостављајућ да се и увоз и извоз односио на одрасле животиње) за 74.948, дакле на 975.959.

975.959 свиња (по 95 кг просечно) дају 92,716.105 кг меса, а 919.850 прасади (по 8 кг) дају 6,286.248 кг, т. ј. свега 99,002.353 килограма што свињског, што прасећег меса (са масти, односно сланином).

Одбивши просечно 40% на маст, остаје 59,401.412 кг, то јест 4.6 кг на главу и на годину.

3. Овчије и козије месо.

Чист прираштај оваца (са одбитком од 20% на побачај, метиљ, заразне и незаразне болести), т. ј. 3,905.468, долази сав у обзир за клање и за извоз.

А исто тако и цео прираштај коза, који, по одбитку угинулих животиња, износи 659,596 грла.

1924—1925. имали смо, просечно, 6,078.103 одраслих грла оваца и 1,684.654 јагњади, т. ј. 3,6 : 1. Имали смо 1,317,567 одраслих грла коза и 446.951 јаради, т. ј. 2,9 : 1.

Имали смо дакле, 7,395.670 одраслих грла, што оваца што коза и 2,131.605 што јагњади што јаради, т. ј. 3,5 : 1.

На 3,905.468 оваца и овнова долази (1 : 3,6) 1,084.852 јагњади. Остаје оваца и овнова 2,820.616.

На 659.596 коза и јарчева долази (1 : 2,9) 227.447 јаради. Остаје коза и јарчева 432.149.

(Год 1924—1925. извозили смо коза, јарчева, оваца и овнова (одбивши увоз, т. ј. 4.032) — увек просечно ! — 228.545. Извозили смо јагњади и јаради (одбивши увоз, т. ј. 1,567) 211.577.

Оваца и овнова, коза и јарчева имали смо, за клање и за извоз,	3,252.765
извоз (одбивши увоз).....	228.545
	<hr/>
	Остаје... 3,024.220
Јагњади и јаради имали смо	1,312.299
Извоз одбивши увоз)	211.577
	<hr/>
	Остаје... 1,100.722

Узимајући да одрасла грла дају, просечно, по 14 кг меса, дало је 3,024.220 грла 42,339.080 кг. меса.

Ако узмемо да јагњад и јарад дају, просечно, по 9 кг меса, дало је 1,100.722 грла 9,906.498 кг меса. Свега, дакле, 52, 245,578 кг, или (на 13,000.000 становника) по 4 кг меса, на главу и на годину.

4. Месо од пернате живине.

1924—1925. имали смо 15,565.028 што кокошки, што пловки, гусака и ћурака. (Ово су — види ниже — официјелни подаци ; по процени Д-ра Врвића имали би смо, међутим, око 20,000.000 комада живади).

Од живине угине код нас годишње 30—40% од заразних болести. Ако узмемо повољнију размеру (од 30%), имали смо на располагање, за јело и за извоз, 10,895.520 комада, т. ј. (рачунајући по 2 кг меса, просечно, комад) 21,791.040 кг меса.

Одбивши увоз (1,474 кг), извозили смо 1,438.933 кг пернате живине.

Остало нам је, дакле, за потрошњу у земљи, по 1,6 кг. меса пернате живине, на главу и на годину.

Просечна потрошња меса у опште (без дивљачи и без коњског меса : за ово двоје нема никаквих података) код нас, у току споменуте периоде, износила би, према томе

	свега	на главу и на годину
месо говеђе	122,637.390 кг.	9,43 кг.
месо свињско	59,401.412 „	4,6 „
месо овчије и козје.....	52,245.578 „	4,— „
месо од пернате живине.....	21,791.040 „	1,6 „
	<hr/> 256,075.420 кг.	<hr/> 19,63 кг.

да није било увоза и извоза свежег и прерађеног меса. У периоди 1924—1925 извозили смо (одбивши увоз, т.ј. 192.842 кг.) што меса свежег, што разних прерађевина, или конзерви 13,374.952 кг. Остало нам је, дакле, нешто мање, т.ј. 242,700.468 кг., или по, округло, 19 кг. меса, на главу и на годину.

III. Риба.

О количини уловљене рибе имам поузданих података само у колико је реч о риболову на мору. Података о речном риболову код нас нема нигде, нити је, у опште, могуће да би се

игде набавили — какве су сада код нас прилике. О продукцији рибе у нашим језерима имам само два, апроксимативна, податка. Што се пак наших вештачких рибњака тиче, био сам нарочито лоше среће, кад сам покушао да прикупим податке.

По подацима Дирекције Поморског Саобраћаја уловљено је (риба селица и остале рибе, мекушаца са и без шкољке и корепњака) 4,153.735 кг. год. 1924, а 3,986.862 кг. год. 1925, просечно, дакле, нешто преко 4 милијуна кг. годишње. Лов рибе у Далмацији био је раније — како је познато — много богатији. Уловљено је :

1907. год.	12,000.000	кг.
1908. „	26,417.000	„
1909. „	32,194.000	„
1910. „	12,500.000	„
1911. „	7,500.000	„
а 1921. „	2,438.000	„

По подацима проф. Синише Станковића за Охридско језеро прикупљеним код рибара и код ранијих закупаца, износио је риболов на томе језеру, у периоди 1903—1905, свега 400—500,000 кг. Ови су подаци, вели проф. Станковић, »груби и приближни и треба их примити са резервом, али они се слажу са подацима добивеним студијом храњљиве фауне језера.«

По подацима Суда Општине Дојранске уловљено је рибе у Дојранском језеру, у току год. 1923., 200.000 кг., г. 1924. 250.000 кг., а г. 1925. 230.000 кг.

Што се наших вештачких рибњака тиче (Пољана, у Славонији, са 1650 кат. јут., Ечка, у Банату, са 1500 кат. јут., Нашице, у Славонији, са 1600 кат. јут., Кончаница, такође у Славонији, са 1265 к. ј.) њихов приход у риби износио је г. 1921. 3,743.028 Дин., г. 1922. 3,820.000 Дин., а г. 1923. 9,241.000 Дин. Кад сам био толико наиван, па замолио односна предузећа за податке о количини уловљене рибе, нису ми та предузећа у опште ни одговорила, сем једног, које ми је саопштило да ми »из интерних разлога не могу служити са жељеним подацима«.

Рачуна се («Привредни Преглед») да је количина речне и језерске рибе, уловљена год. 1925, нешто преко 4 милијуна килограма. Надамо ли тој цифри просечну цифру морског риболова за периоду 1924—1925, имали бисмо, округло, 8 милијуна кг. рибе.

Извоз свеже, сухе и т. д. рибе износио је 3,059.990 кг. Увоз рибе и прерађевина њених износио је 1,289.186.

Остало нам је, дакле, за потрошњу у земљи, 6,229.196 кг. рибе, или 0,48 кг. на главу и на годину.

IV. Млеко.

Од говеда отпада, по проф. Вегнеру, 32,3% на музне краве, т. ј. 1,229.810 ; 30% музних биволица = 15.445 ; 63,22% музних оваца = 4,881.585 ; 75,25% музних коза = 1,319.193.

Продукција млека : 1,229.810 музних крава дају, просечно, по 1000 литара (наше су краве малене, а употребљавају се и за теглење) млека годишње, т. ј. 1,229.810 литара млека ; 15.445 биволица, по 500 литара годишње, дају 7,722.500 литара ; 4,881.585 оваца, по 40 литара, дају 195,263.400 литара ; 1,319.193 коза, по 100 литара, дају 131,919.300 литара млека, годишње.

Свега 1.564,715.300 литара млека, годишње.

1924—1925 износио је наш извоз свежег млека, просечно, 12,754.645 литара ; наш извоз сира 2,795.692 кг. ; наш извоз масла 286.898 кг.

За један кг. сира употребљено је 10 литара млека ; за један кг. масла 30 литара млека. Према томе извозили смо, поред горе споменуте количине свежег млека, још 27,956.920 литара млека — у облику сира — и 8,606.940 литара млека — у облику масла. Извозили смо, дакле, свега, 49,318.505 литара млека.

Одбивши извоз од продуциране количине, остло је 1.515, 396.795 литара млека, или 116,6 литара млека на главу и на годину, односно 0,32 литара млека на главу и на дан.

Од тога требало би, дакако, одбити ону количину, која се, у неким нашим крајевима даје свињама и прасади, количина која, разуме се, не да се никако одредити. Горња цифра испала би, према тому, и одвише висока.

Сматрам потребним, да на овоме месту изнесем извештај инж. А. Златана, управника пољопривредне станице на Главици, крај Книна, да би се видело, како се негде (свакако већином !) код нас нерационално поступа са млеком. Госп. Златан пише ми, између осталог ово : »На међи далматинско-босанској налазе се врло добри планински пашњаци. Од њих добро су ми познати Брезовац, на далматинској и Рисовац, на босанској страни. На те динарске пашњаке, који леже по висоравнима

изнад највиших врхунаца Динаре, излазе преко лета (јуни-август) на десетке хиљада оваца из северо-далматинских срезова. Стока, која излази на те пашњаке, већином су, а негде су и саме, овце. На планини остају пасући све док им време допусти (до краја августа или до средине септембра), па се спуштају у низину, да се пасући поврате кући. Паша је доста обилна, а пића је врло течна и крепка.

На Рисовцу у тим летним месецима скупи се око 10—15.000 оваца и то све у кругу од $1\frac{1}{2}$ —1 сата удаљености од центра, т. ј. од бивше жандармеријске касарне. Од тих оваца дневно се музе преко 10 hl. млека (са, просечно, $8\frac{1}{2}\%$ масти; 9% у јутро а 8% на вечер). То млеко оставе у дрвеним судовима (званим »шкип«); побере се нешто врхње, да би се из остатка направио т. зв. »сир у мешини« (громаде сирнине међу у мехове, спремљене од јарећих кожа). Цели поступак при сирењу веома је брз и неспретан, тако да је на појединим »стругама« (пастирска удружења) било могуће наћи у сурутци још по 3—4% масти! Ова сурутка, у рационалном млекарењу, даје се још даље обрађивати, вадећи из ње остатке беланчевине, које онда зовемо »шкута« или »пуина« (па и даље, за добивање других нузпродуката — али то само у специјалним млекарама — док се, обично, употребљава за товљење свиња). Овде врло ретко који власник, или закупник »струге«, поведе са собом и свињу, да би је хранио са том сурутком, које иначе има веома много. На 100 литара млека може се рачунати највише 15 кг. сира, а остатак је сурутка. И шта раде они са том сурутком? — Камо среће да би је употребили за прехрану свиња! Не! Оскудевајући јако на питкој води, и за се и за овце, они с том сурутком најајају горњачке магарце, који онуда пролазе у Книн или из Книна! Поје, дакле, магарце са сурутком, у којој има још 3—4% масти!

Од 10 hl. млека остаје, дакле, као сурутка, $8\frac{1}{2}$ hl., а то пропада, сасвим. А из 100 лит. сурутке могло би се још добити по 3—4 кг. маслаца, и то маслаца најодличније врсте, са укусом планинске паше. Из $8\frac{1}{2}$ hl. сурутке могло би се добити, дневно, 24—32 кг. маслаца, што представља вредност од 1.440—1.920 Дин. (по цени од 60 Дин. кг.). То је дневни губитак, за оно 20 поседника. То износи месечно 43,200—57.600 Дин., или, скупа, за три месеца испаше, 129.600—172.800 Дин. а то је огромна сума!

Тому би се могло стати на пут кад би се у споменутој жандармеријској касарни сместила, за време испаше једна млекарна.

Требало би, поред тога, повећати млечност код оваца, јер $\frac{1}{4}$ литре дневно по овци није ништа. Требало би постигнути најмање $\frac{1}{2}$ литре дневно, што мислим да не би било тешко, јер и у Приморју и у Поморју имамо доста оваца, које дају, кроз три месеца иза ојагњења, и преко 1 лит. млека дневно, ма да им паша није ни најмање боља од овдашње. Требало би поступити селекторно. Овдашње су овце испод нормалне величине. Ретко је наћи овцу, која, заклана, тежи више од 15—20 кг.; врло често не тежи ни 10 кг.

У Далмацији има око 26.000 коња, 28.000 мазги и магарца, 100.000 говеда, а оваца преко 1,000.000. (Број оваца сигурно ће се умножити због тога, што данас далматинске овце слободно пасући прелазе босанску границу — што раније није био увек случај. Због тога сељаци у Далмацији и почињу држати већи број оваца, одкада имају бољу и већу количину пиће на располагање). А цели кредит, предвиђен за сточарство, не спомиње овце, нигде, ни једном речи, већ се односи, првенствено, на коње, мазге и магарце и, нешто мало, на говеда и на свиње, док све културне државе посвећују овчарству нарочиту пажњу.

V. Јаја.¹

Једна кокош даје, просечно (одбивши јаја за приплод), по 200 јаја годишње. 12,240.000 кокоши дало је, према тому, 2.448,000.000 комада јаја, у току једне године.

1924—1925 извозили смо, просечно, 23,677.030 кг. јаја, или 2367,7 тона.

Једна тона садржи 14.400 комада јаја. Према тому 2367,7 тона = 34,094.880 комада јаја.

Одбивши извоз, остало је 2.413,905.120 комада јаја. По даљем одбитку од 5% на покварена и на разбијена јаја, т. ј. 120,695.256 комада, остало је за потрошњу у земљи 2.293,209.864, дакле 176,4 комада јаја, на главу и на годину.

VI. Маст — уље.

600.183 грла одраслих говеда дају, по 25 кг. лоја, свако грло 15,004.575 кг. лоја.

¹ Узета су у обзир само јаја од кокошки.

975.959 свиња дају 92.716.105 кг. мяса, од чега је заправо тек 60% мишићје, док је 40% сланина, односно маст. Тај број свиња даје, дакле, 37,086.442 кг. масти.

3,024.220 одраслих оваца и коза дају, по 2 кг. лоја свако грло, 6,048.440 кг. лоја.

950.066 гусака дају исто толико кг. масти (по 1 кг. масти свака гуска, просечно).

Ако још надодамо к томе нашу продукцију маслиновог уља,¹ т. ј. 28.575 квинтала, просечно, за периоду 1924—1925, имали смо, што животињске што биљне масти, 61,947.023 кг., свега.

У тој периоди увозили смо — уља од сунцокрета, од кукуруза, од мака, од земљаних орашћића, нигерово и маслиново уље — 3,451.171 кг., просечно, а извозили смо тога 678.374 кг. (3,451.171 — 678.374 = 2,772.797).

Увозили смо, просечно, гушчије и свињске масти 4,073.947 кг. а извозили смо тога 77.840 кг. (4,073.947 — 77.840 = 3 милијуна 996.107).

Маст домаћих животиња и у земљи продуцираног маслиновог уља 61,947.023 кг.

Увоз свињске и гушчије масти (по одбитку извоза) 3,996.107 „

Увоз биљног уља (по одбитку извоза)..... 2,772.797 „

Свега :..... 68,715.927 кг.

Долази масти и уља, на главу и на годину, по 5,3 кг.

VII. Пиринач.

Наша продукција пиринча² износила је, 1924—1925, просечно, 1,612.500 кг.

Одбивши 20% за семе, остаје 1,290.000 кг.

Наш увоз (одбивши извоз, т. ј. 15.607 кг.) износио је 19,997.512 кг. Имали смо, према тому, за потрошњу у земљи, 21,287.512 кг. пиринча, или 1,6 кг., на главу и на годину.

¹ По подацима Задружног Савеза, у Сплиту. Ова се количина уља односи на Далмацију; за уље, продуцирано у другим нашим крајевима, нисам могао добити податке.

² Од тога отпада 76,3% на Србију, а 23,7% на Војводину.

VIII. Кромпир.

Жетва кромпира¹ износила је код нас, 1924—25, просечно, 11,376.150 мет. центи.

Од тога треба одбити за семе 25%, т. ј. 284,403.750 кг. Остаје 853,211.250 кг.

Наш извоз — одбивши увоз, т. ј. 1,827.639 кг. — износио је 6,296.611 кг.

Остало нам је, према тому (претпостављајући да се сав преостали кромпир употребио за људску храну), за потрошњу у земљи 846,914.639 кг., т. ј. 65,1 кг. на главу и на годину.

IX. Пасуљ.

Наша продукција пасуља² била је једнака 895.186 мет. центи.

Одбивши 10% за семе остаје 80,566.740 кг.

Одбивши увоз (т. ј. 447.502 кг.) износио је наш извоз 28 милујуна 810.881 кг.

Остало нам је, дакле, за потрошњу у земљи, 51,755.859 кг., или 3,98 кг. пасуља, на главу и на годину.

X. Шећер.

Наша продукција шећера³ износила је, за време кампање 1924/25 и 1925/26, просечно, 898.908 квинтала.

¹ Највише кромпира продуцирала је Хрватска, 41,5%; затим Словеначка, 27,6%; Босна, 11,4%; Војводина, 9,5%; Србија, 6,9%; Далмација, 2,6%; Црна Гора, 0,4%.

² Највише пасуља продуцирала је Србија, 44,4%; затим Хрватска, 20,2%; Босна, 15,6%; Војводина, 9,2%; Словеначка, 8,7%; Далмација, 1,6%; Црна Гора, 0,3%.

³ По подацима Савеза Фабрика Шећера наше Краљевине.

Наше фабрике (Бечкерек, Црвенка, Ђуприја, Нови Врбас, Осијек, Усора, Београд и Белиманастир) продуцирале су следеће количине:

у кампањи 1914/15	577.050 d.
„ „ 1915/16	138.641 „
„ „ 1916/17	267.948 „
„ „ 1917/18	287.566 „
„ „ 1918/19	277.268 „
„ „ 1919/20	77.935 „
„ „ 1920/21	201.706 „
„ „ 1921/22	238.102 „
„ „ 1922/23	337.599 „
„ „ 1923/24	406.332 „
„ „ 1924/25	1,228.016 „
„ „ 1925/26	569.801 „
За кампању 1926/27 предвиђа се	750.000 „

Наш увоз шећера износио је..... 10,854.082 кг.

Наш извоз шећера износио је..... 5,304.489 кг.

Остало нам је, према тому (кад би сва преостала количина шећера, т. ј. 95,440.393 кг., била потрошена, искључиво, за исхрану!), по 7,3 кг. шећера, на главу и на годину.

Горе не споменуто поврће, па ни зеље ни воће, није могло бити узето у обзир за овај рачун, а то из више разлога: код нас није још извршен попис благородних воћака,¹ па је с тога врло тешко одредити им принос; наша статистика увоза и извоза има извесне неодређене рубрике, као, на пр., »баштенско биље« и »остало воће«, док узимље, одређено, у обзир само грашак, сочиво, боб, купус, лук, патлиџан, паприку, тикве и бундеве, односно шљиве, јабуке, крушке, орахе, смокве и кестење; немогуће је одредити у колико извесне намирнице, као, на пр., тикве и бундеве, се употребљавају за храну људи или животиња; немогуће је одредити колико воћа, поврћа и зеља пропада, или бива недовољно искоришћено због лошег газдовања, или због незнања² домаћице; немогуће је, најзад, одредити ону количину воћа, зеља и поврћа, што је наш сељак често хотимично уништава, кад се враћа својој кући, а није могао да га прода по оној цени, по којој је он то хтео. Рачун, дакле, не би могао да буде ни апроксимативан, ни у ком случају, па сам за то од њега рађе и одустао.

Количина просечно потрошених животних намирница код нас, на главу и на годину а у току раздобља 1924—1925, износи, дакле (дакако, тек приближно!):

хлеба	289,3	кг.
меса	19,—	„
рибе	0,48	„
млека	116,6	лит.
јаја	176,4	ком.
масти	5,3	кг.
пиринча	1,6	„

¹ Код нас није вршен ни попис обрађене земље од Уједињења; још није тачно утврђена ни пољопривредна површина; премерено је земљиште тек у Војводини, Хрватској и Славонији, Словеначкој, Босни и Далмацији.

² Због тог незнања расипљу се, при приређивању јела, многи његови важни састојци. По А. Grotjahn-у израчунао је неки енглески социални економ, да енглеске домаћице, због незнања, троше, преко потребе, око два милијуна марака годишње!

кромпира	65,1	„
пасуља	3,98	„
шећера	7,3	„

Горње количине хране садрже: 289,3 кг. хлеба (по просечно, 8%) 23.144 гр. беланчевине; 19 кг. меса (20%) 3.800 гр.); 0,48 кг. рибе (20%) 96 гр.; 116,6 литара млека (3,5%) 4.081; 176,4 комада јаја (једно јаје = 7 гр. беланч.) 1.235 гр.; 1,6 кг. пиринча (7,8%) 1.112; 65,1 кг. кромпира (2%) 1.302 гр.; 3,98 кг. пасуља (25%) 995 гр.

Свега, дакле, 34.765 гр. беланчевине, на главу и на годину, па, према тому, 95,25 гр. беланчевине, на главу и на дан. Јасно је, да наш народ има, дакле, у својој храни толико беланчевине, да би та количина била довољна за исхрану, све и кад би наше становништво било састављено од самих одраслих лица — када би та беланчевина (као и храна у опште!) била равномерно пораздељена. А то није случај, како је, у осталом, познато и како ћу ја покушати да докажем, барем за беланчевину меса. У ту сврху изнећу овде податке о потрошњи меса у неколико наших вароши:¹ у Београду, Сплиту и на Цетињу.

1. Потрошња меса у Београду

(1924—1925).

По статистици београдске кланице заклато² је, просечно, у току горње периоде:

14.707 волова и бивола	2,941.400	кг. меса
4.014 крава	682.380	„ „
19.351 телади	580.530	„ „
12.123 оваца и коза	169.722	„ „
65.554 јагњаци и јаради	589.986	„ „

¹ Rubne-у троше варошани све то више меса.

² Овде није узета у обзир стока, заклати за београдски гарнизон (у београдској кланици клало се, просечно, за време од 1919—1924, годишње, за београдски гарнизон, по 7613 говеда), као, разуме се, ни месо животиња, заклатих у Београду (и за Београд) ван кланице — о прерађевинама меса, потрошеним у престоници, да и не говорим, а тако исто ни о дивљачи, ни о риби.

Интересантно је, да је преко 42% грла, заклатих у београдској кланици, заклато у тромесечју април—јуни (1919—1925).

29.298 свиња	2,783.310	„	„ ¹
3.598 прасади	28.784	„	„
Свега :.....		7,776.112 кг. меса,	свежег.

Рачунајући да је Београд тада имао 150.000 становника, долазило је, на сваког Београђанина (претпостављајући да је сваки Београђанин јео меса!), по 51,8 кг. меса — годишње.

2. Потрошња меса у Сплиту.²

(1924—1925)

3.088 волова	617.600	„	меса
1.303 крава и јунади	221.510	„	„
2.759 телади	82.770	„	„
23.793 оваца и коза	333.102	„	„
50.283 јагњади и јаради	452.547	„	„
1.593 свиња	151.335	„	„
242 прасади	1.936	„	„
сем тога још: сухог меса.....	11.000	„	„
и »свежег« свињског меса(! ?)	40.000	„	„
Свега :.....		1,911.800 кг. меса.	

Ако је Сплит имао тада 30.000 становника, долазило је, на сваког Сплићанина, годишње, по 63,7 кг. меса.

3. Потрошња меса на Цетињу, 1925.³

На Цетињу (6.000 становника, са војском) троши се дневно по 1.000 кг. меса : 60,8 кг. меса, на главу и на годину.

Како смо видели, троши се у Београду (у колико се та потрошња меса даје контролисати!) преко 50 кг., а у Сплиту и на Цетињу и преко 60 кг. меса, на главу и на годину, про-

¹ Заједно са масти.

² По подацима, које сам добио од сплитског градоначелника, Дра Тартаље, који означаје, у осталом, ове податке апроксимативним.

Млека се потрошило у Сплиту око 1,800.000 литара годишње, или нешто преко 61 литре, на главу и на годину.

³ По подацима, које сам добио од Дра Боначи-а, Директора Црногорске Банке.

На Цетињу се троши 1.200 литара млека дневно (73 лит. на главу и на годину); 500 комада јаја (по 30,4 комада јаја, на главу и на годину); 2.500 кг. кромпира, купуса и остлог поврћа (152 кг. на главу и на годину).

Кад су славе, Божић, Ускрс и још неке друге светковине, троши се на Цетињу и до 2.000 комада јаја и до 2.000 литара млека, дневно.

сечно, дакле, за три пута више него што то износи просечна потрошња мяса целокупног становништва Југославије, без обзира на то, да ли је то становништво варошко или сеоско. А та, или бар слична, размера вреди, без сумње, и за остале наше вароши, више или мање. Али — све и кад би располагао са потребним подацима о потрошњи мяса за све наше вароши — опет би ми било немогуће утврдити у којој се размери троши месо по варошима и месо по селима, јер не постоји никаква свестрано призната критерија (или их постоји одвише!), по којој би се могло тачно одредити што је заправо »варош«, а што је »село«.¹ Ту муче статистичари велику муку!

Што се, међутим, код нас, претежно, мало мяса троши, то је врло рационално; већина нашега становништва то су сељаци и физични радници, који троше, првенствено, мишићну енергију; њима је потребно, према томе — више него интелектуалним раднику — произвођење енергије и тоpline, а то се да постигнути једино угљеним хидратима и масти. Најцелисходнија размера требала би, у опште, да буде ова: један део азотне на 6—10 делова респираторне хране.

По Voit-у требало би, за једно одрасло чељаде од 70—75 кг. тежине, које ради, умерено,² 10 сати дневно:

¹ По једној статистици, коју сам добио од госп. А. Југа, Инспектора Дирекције Државне Статистике, били би проценти варошког и сеоског становништва код нас следећи:

	1921/1922		1910/1912	
	вароши	села	вароши	села
Србија	13,77	86,23	13,17	86,53
Хрватска и Славонија, Међумурје, острво				
Крк и општина Кастав	11,41	88,59	10,11	89,89
Словеначка	12,09	87,91	10,99	89,01
Босна и Херцеговина	15,69	84,31	15,90	84,10
Далмација	11,49	88,51	11,05	88,95
Војводина	23,94	76,06	23,50	76,50
Црна Гора	15,40	84,60	—	—
Југославија	14,46	85,54	13,60	86,40

² При тешком раду потребно је, дакако, и до 3800 кал., и више, дневно. А лица, која још расту, требају, сразмерно, више хране, него лица, код којих је растење већ довршено. Трудне жене (и жене док доје) требају много више беланчевине и масти. Како су далекосежни биолошки процеси, који се одигравају у женском организму — док траје код жене полни живот — види се из следећег: жена губи, због менструације (R. Lewinsohn по подацима Sellheim-а) 12 пута годишње, од прилике по 170 гр. (2 кг.) крви; за цело време, док траје полни живот, 50 кг. За време трудноће жена добива (односно губи, доцније, после порођаја) по 6 кг. (дете,

	беланч.	маст	угљ. хидр.	калорије
мушки	118	56	500	2810
женске	94	45	400	2240

Да видимо, да ли наше становништво прима те састојке у потребној количини.

На 1000 делова садрже следеће животне намирнице (1 гр. беланчевине, односно 1 гр. угљених хидрата, како је познато = 4,1 калорија, а 1 гр. масти = 9,3 каролија):

	беланч.	масти	угљ. хидр.	прод. калорија
хлеб ¹	80	30	570	2944
месо, односно риба	200	30	—	1099
млеко	35	35	45	653,5
јаја (100 комада)...	700	500	—	7520
маст	—	844	—	7849,2
пиринач	70	7	770	3509,1
кромпир	20	2	200	920,6
пасуљ	250	18	513	3295,7
шећер	—	—	998	4091,8

Просечно код нас годишње, на главу, потрошена количина тих намирница садржи, према тому :

У КИЛОГРАМИМА

	беланчевине	масти	угљ. хидрата	продукција калорија
хлеб : 289,3 кг.	23.144	8.679	164.901	851.699
месо (односно риба): 19,48 кг.	3.896	0.584	—	21.409
млеко : 116,6 литара	4.081	4.081	5.247	76.198
јаја : 176,4 комада	1.235	0.882	—	13.265
маст : 5,3 кг.	—	4.473	—	41.602
пиринач : 1,6 кг.	0.112	0.011	1.232	56.145
кромпир : 65,1 кг.	1.302	0.130	13.200	59.931
пасуљ : 3,98 кг.	0.995	0.072	2.042	13.117
шећер : 7,3 кг.	—	—	7.285	29.870
Свега :	34.765	18.912	193.907	1.163.236

3 кг. ; постељица, 1 кг.) ; за време дојења ствара жена материјал за растење детета (млеко), и то 6 кг., у току једне године. Жена, дакле, подвостручује сопствену тежину, посредовањем менструације, од 18. до 45. године, од 50 на више од 100 кг. ; она потростручује своју тежину (од 18. до 45. год.) : 6 порођаја — дојење — менструација.

Док жена доји, треба да троши до 130 гр. беланчевине и до 100 гр. масти, дневно.

У храни треба да је, у опште, један вишак беланчевине, вишак, аналичан ономе фактору сигурности, са којиме рачуна архитекта.

¹ Узети су, дакако, просечни бројеви за разне врсте хлеба, меса односно рибе.

За 100 становника треба толико хране колико за 75 одраслих лица.

Рачунајући да је наше становништво бројало, у току раздобља 1924—1925, 13 милијуна, требало је, за 9,750.000 одраслих (по 2800 калорија дневно), 27.300,000.000 к., или 9.964,500,000.000 к. годишње.

Према тому треба за једног одраслог по 1,022.000 к. годишње. А ми смо ту количину прекорачили, ма да није много тога, што је фактично потрошено за храну, (зеље, воће и највећи део поврћа) могло бити узето у обзир. У место скоро 10 билијона к. годишње имали смо их преко 11 (11,341.551,000.000 к.)! У место 2800 к. дневно имали смо их 3187! Значи, да би код нас сваки наш грађанин могао бити сит — кад би код нас владао други социални поредак!

Желим, на крају, да упоредим две европске земље са нашом, у погледу исхране, Швајцарску и Немачку (подаци за Швајцарску: »Volkswirtschaft, Arbeitsrecht und Socialversicherung«, herausgegeben vom Eidgen. Volkswirtsch. Depart., Verlag: Benzinger u. Co, Einsiedeln, 1925 (В., стр. 90—100;) подаци за Немачку »Statist. Jahrb. J. das Deutsche Reich«, herausgegeben vom statist. Reichsamt, XLV Jahrg., Berlin, 1926, (стр. 317—322).

И у Швајцарској и у Немачкој потрошено је много више меса него код нас: у Швајцарској (1920—1922, просечно) 44,6 кг. (25,8 кг. говеђег, 16,3 кг. свињског, 1,2 кг. овчијег и козјег меса 1,3 меса од перади); у Немачкој (од 1/7. 1924—3016. 1925) 47,09 кг. У погледу ове последње говори Grotjahn у осталом, овако, у својој »Социалној Патологији«: »По подацима Kais. Gesund. Amt-а (1905—1910) трошила је у Немачкој добна група од 6—70 година на главу 51,4—54,7 кг. меса годишње. Изгледа, међутим, да је та статистика тенденциозна, или, барем, да је израђена на основу погрешне методе (J. В. Essler). По Bittmann-у троше неке баденске радничке породице (89) 12—33 кг. меса на главу и на годину, дакле знатно мање«.

И шећера се трошило, у обе земље, више него код нас: у Швајцарској 21,1 кг., у Немачкој 20,2 кг. Код нас тек 7,3 кг.

У Швајцарској се потрошило више млека него код нас, 260¹ литара: 116,6. Швајцарска спомиње, независно од свежег

¹ 360 литара по селима, а 237 литара по варошима.

млека, још 4,9 кг. масла, 10 кг. сира и 1,2 кг. конденсираног млека. Пошто се код нас ипак доста троше наши домаћи млечни продукти, нарочито сир — а треба их одбити од оне количине млека, која нам остаје у земљи за потрошњу, то смо ми, фактично, потрошили и још мање млека, у облику млека, као таквог.

У Швајцарској се потрошило скоро два пута толико масти (5,7 кг. масти и 4,9 кг. маслаца) колико код нас, 10,6 : 5,3.

Потрошило се у Швајцарској скоро два пута толико кромпира колико код нас, 118 кг. (210 кг. по селима и 65 кг. по варошима) : 65,1 кг.

Хлеба се потрошило у нас и у Немачкој скоро једнако, а у Швајцарској знатно мање. У Немачкој се потрошило 285,6 кг. (незнам, да ли се тај број односи на жито или пак на хлеб, јер извештај гласи : ражи 87,2 кг., пшенице 67,9 кг., јечма 45,4 кг., овса 85,1 кг.), а код нас 289,3 кг. За Швајцарску гласи извештај овако : 115 кг. хлеба (186 по селима, а 80 кг. по варошима), 9 кг. брашна, 9,3 кг. тестенине.

Што смо у Швајцарској и у Немачкој, дакле у земљама културнијим него што је наша, нашли већу потрошњу меса и шећера, односно масти, то нас неће зачудити ; познато је, да се са дизањем *standard-a of life* диже упоредо и потрошња скупљих и више концентрисаних животних намирница.

Да још упоредим нашу земљу са Швајцарском у погледу годишње потрошње (на главу) беланчевине, масти и угљених хидрата и у погледу дневно подмирених калорија :

	Југославија	Швајцарска	
	1924-1925	1908-1912	1920-1922
беланчевина	95,25	98,36	92,84
маст	51,81	83,89	88,01
угљени хидрати	531,25	441,12	398,03
калорије	3187	2903	2830

Упада у очи знатна разлика у погледу масти !

Број односно проценат, калорија који отпада на животне намирнице биљне или животињске природе, види се, за нас и за Швајцарску, из следеће таблице (види страну 23) :

Број домаћих животиња, по податцима Министарства Пољопривреде и Вода

	1921	1922	1923	1924	1925
тelaд испод једне године	370,656	663,971	565,650	575,840	514,487
јунад од 1—2 године	912,585	721,767	654,422	627,453	606,464
јунице и краве преко 2 године	2094,110	1,724,857	1,688,245	1,633,206	1,660,456
бикови преко 2 године	77,935	86,297	82,223	82,329	83,444
волови преко 2 године	905,111	861,527	879,445	865,439	876,284
говeда	4960,397	4,058,419	3,869,685	3,784,267	3,768,135
прасад испод једне године	2,336,932	1,606,052	1,322,556	1,308,778	1,416,702
нерастови за приплод	94,152	72,641	58,901	61,202	66,303
крмаче за приплод	742,884	665,441	599,686	615,074	685,037
свиње преко једне године	199,073	542,913	515,580	592,901	634,313
јaгњад до једне године	3,373,041	2,887,020	2,496,723	2,517,955	2,802,355
овце за приплод	1,564,994	2,570,980	1,744,940	1,674,664	1,694,645
овнови за приплод	4,432,812	4,571,242	4,789,764	4,880,562	5,079,742
„ почишћени и јалове козе	428,089	471,542	381,069	382,839	402,202
	585,309	901,740	730,484	680,643	730,219
овце	7,011,204	8,461,504	7,639,257	7,618,708	7,906,808
јарад испод једне године	300,497	592,396	447,333	430,886	463,017
козе и јарчеви преко једне године	1,252,262	1,209,013	1,282,871	1,287,482	1,347,652
козе	1,552,759	1,801,409	1,730,204	1,718,368	1,810,669
кокошке	13,329,740	11,624,193	11,994,593	12,610,891	13,678,862
пловке	630,960	755,127	673,540	800,843	888,672
гуске	742,684	988,118	1,019,102	918,469	981,663
ћурке	371,908	442,785	508,733	601,647	649,010
перната живина	15,075,292	13,810,123	14,195,968	14,931,850	16,198,207

	Југославија		Швајцарска	
	бр. кал.	%	бр. кал.	%
животне намирнице биљне при- роде	2770	86,89	1740	61,48
животне намирнице животињ- ске природе	417	13,11 ¹	1090	38,52

Д-р ХУГО ХОЛЦМАН и Е. П.

Вициналне железнице у нашој земљи

V. Национализовање локалних жељезница, које су услед Трианонског Уговора о миру доспеле на територију Чешко-Словачке Републике

(Свршетак)

Спрам деоничарских друштава локалних железница, које су се налазиле на територији некадашње Угарске, а које су услед разграничења по Трианонском уговору о миру доспеле на територију и под власт Чешко-Словачке-Републике, заузела је чешко-словачка влада од првог почетка стајалиште, које је изложено у § 250 уговора о миру, да наиме: *»Сва добра, права и интереси угарских припадника (поданика) или друштава под њиховим надзором, која леже на територији некадашње Аустро-Угарске-Монархије, неће се моћи ни узаптити ни ликвидирати.«*

Чешко-Словачка влада није према томе ни ставила под секвестар деоничарска друштва локалних железница, нити је повела какав изузетан поступак против угарских акционара, већ је заједничку молбу свих деоничарских друштава ради покренућа национализовања одмах узела у претрес, чим је уговор о миру ступио на снагу.

Деоничарска друштва локалних железница ставила су се при почетку ових преговора на стајалиште стечених права, тра-

¹ Број калорија, продуциран од намирница животињске природе, (односно проценат) фактично је и још мањи: да не би одвише улазио у детаље, узео сам и уље разних вегетабилја као намирницу животињске природе, што не мења, у осталом битно слику.

жећи од чешкословачке владе, да без битних промена прихвати концесијске исправе и друштвена правила (штатуте), што их је издала, дотично одобрила угарска влада, а да се проведу само промене, које су у вези са територијалном врховном управом. Нарочито тражење деоничарских друштава било је то, да се њихови са угарским државним железницама у своје време склопљени уговори о експлоатацији без промене пренесу на чешко-словачке државне жељезнице, као правног наследника угарских државних железница.

Чешко-словачка влада хтела је сва ова питања предходно да реши, те је пренос седишта друштава на триторији чешко-словачке Републике и у опште читаву provedбу национализације одложила на време, када буде постигнут потпун споразум између владе и концесионара у погледу концесијских исправа, друштвених правила (штатута) и уговора о експлоатацији. На усменим преговорима, који су одржани у Прагу 20. марта 1922. године није дошло до тога споразума, јер су представници угарских дионичарских друштава тражили, да се уговори о експлоатацији без промене преузму, дочим чешко-словачка влада није била вољна одустати од свога начелнога стајалишта, да се уговори о експлоатацији имаду склапати на основу *ефективно* насталих трошкова.

После ове расправе издало је чешко-словачко министарство жељезница дне 27. маја 1922. године под бројем 13124 правилник, у којем су садржани начелни услови, под којима је чешко-словачка влада вољна провести национализацију локално железничких предузећа.

Пошто су интересована друштва некоје одредбе овога правилника сматрале за се неприхватљивима, замолила су код чешко-словачке владе поновне усмене преговоре, који су дне 5. јула 1922 у Прагу заиста одржани. Пригодом тих преговора постигнут је у свим питањима потпун споразум. Пошто је пак овај протокол одобрен од стране чешко-словачког министра финансија под бројем 86810-4402-22-II-A-3, а од стране министра за жељезнице под бројем 25567.-1922, задобили су у том протоколу садржани начелни услови о национализацији по одлуци владе пуну правну снагу.

Услови национализације били би такве према горе изложеним ови :

Концесијске исправе.

У циљу признања (нострификације) концесијских исправа, што их је у своје време издала угарска влада за градњу и саобраћај в. ж. имаде се на владу Чешко-Словачке-Републике упутити молба, у којој се тражи промена појединих одредаба концесијске исправе и следећим смеровима :

а) Одредбе концесијске исправе, које се односе на одређивање тарифа стављају се ван снаге и замењују се новим одредбама према промењеним приликама. С тиме у вези ставља се нарочит услов, да је за сваку промену тарифа потребно одобрење министарства железница.

б) Одредбе концесијске исправе, које су унесене у концесијску исправу на основу угарскога закона II. од 1873. године а тичу се намештења ислужених подофицира, стављају се ван снаге и замењују се са одредбама, које се односе на намештење чсл. легионара по смислу чсл. закона број 462 од 24. јула 1919. године.

в) Одредбе, које се тичу дужности за подизање другог колосека мењају се према садањим промењеним приликама.

д) Седиште друштва в. ж. је Братислава, а пословни језик је државни језик Чешко-Словачке-Републике.

е) Свагде, где се у концесијској исправи помињу власти и надлештва угарске државе, ступају на место ових по законима Чешко-Словачке-Републике надлежне власти и надлештва.

Уговор о експлоатацији.

Чешко-Словачка влада у принципу стоји на стајалишту, да чешко-словачке државне жељезнице могу експлоатацију вициналних железница по важећим законима преузети само уз наканду ефективних трошкова.

Но обзиром на неповољно материјално стање вициналних железница пристала је чешко-словачка влада у питању експлоатације на следеће услове :

1. Чешко-словачке државне железнице одустају за време од 5 година почевши од 1. јануара 1921. године од накнада ефективних трошкова експлоатације, али наплаћују 4⁰/₀-не камате. Напротив ће дионичарском друштву вициналне железнице, за сваку пословну годину безуветно стављати на расположење следеће суме :

а) за покриће неопходно потребних и доказаних друштвених издатака ;

б) годишњу рату за амортизацију приоритетних деоница одобреном амортизационом плану ;

в) 5⁰/₀-ну дивиденду за неамортизоване приоритетне деонице, која се сума разумева нето, дакле тако, да ће друштво в. ж. ову суму безусловно добити просто од трошкова, порезе, таксе и т. д.

Онај део кредитованих трошкова експлоатације, који не налази покрића након намирења трошкова под а) в), створити ће потраживање чешко-словачких државних железница са 4⁰/₀ камата, које ће се имати да изравна у оним годинама, у којима прибави в. ж. буду допуштали, да се може платити виша дивиденда од 5⁰/₀.

2. Потраживање из наслова трошкова експлоатације, што су их по горњем начину кредитовале чешко-словачке државне железнице за време трајања уговора о експлоатацији кроз 5 година заједно са 4⁰/₀-ним каматима може се и након истека првога периода од 5 година одбити тако од прихода, који преостаје након изравнања кредитованих сума.

Уговор о експлоатацији би ће склопљен до 31. Децембра 1925. године. Не буде ли пре истека првих 5 година у погледу услова и начина експлоатације постигнут нов споразумом, остаје садањи прелазни споразум на снази све дотле, док се не склопи нов уговор о експлоатацији.

3. У случају откупа в. ж. од стране државе одбит ће се кредитовани трошкови експлоатацији заједно са каматима само од откупнине на основу деонице, а ни у ком случају не ће се држати у приоритетне деонице.

4. За време кредитовања трошкова експлоатације припада чешко-словачким државним железницама право, да самостално одређује тарифе.

Но и за време кредитовања трошкова експлоатације министарство ће железница у свим случајевима, када буде намеравало пригодом општег снизивања тарифа одобрити тарифну олакшицу изнад 20⁰/₀, претходно затражити пристање интересоване вициналне железнице.

5. Пригодом преговора, који ће се након истека првих 5 година водити ради склопљења новог уговора о експлоатацији узет ће чел. министарство железница у претрес жељу деони-

чарских друштава вициналних железница, да се за амортизацију евентуално још заосталих дивиденда од приоритетних деоница поврх 5⁰/₀ на дивиденде приоритетних деоница одобри још шести процент.

6. Како деоничарско друштво вициналне железнице у погледу социетарних послова, тако и чешко-словачке државне железнице у погледу експлоатације настојати ће, да свој рад удесе тако, да он буде што економичнији.

Деоничарска друштва вициналних железница отворити ће у Братислави заједничку пословницу, пак ће за личне и стварне расходе те пословнице сваке године поднети министарству железница предрачун а то исто ће учинити и за расход из наслова трошкова за управни одбор, екзекутивни одбор и надзорни одбор. Дневничарска служба виционалних жељезница обавезује се, да ови трошкови не ће бити код пруга испод 26 километара, већи од Кч. 1500.—, а код дуљих пруга већи од Кч. 1200.— за сваку годину и километар.

7. Обзиром на то, да је неамортизованим приоритетним деоницама осигурана нето 5⁰/₀-на дивиденда, одређује се у погледу субвенције да се оне не могу покривати из пословних прихода. Напротив ће чешко-словачке државне жељезнице по начину трошкова за експлоатацију и друштвену уговору кредитирати потребу за плаћање камата и амортизацију и трошкове за набавку у новцу у случају, ако би ради извршења инвестиција настала потреба, да се капитал повиси или склопи зајам.

8. За пословне године 1919. и 1920. остају на снази уговори о експлоатацији са кр. уг. држ. железницама, дотично одредбе, које регулишу деобу бруто-прихода за пословну године 1917. и 1918. пак ће се и коначни обрачун провести на основу тих утаначења.

9. Горња утаначења постају обавезна за чешко-словачку државу када их влада одобри, а за деоничарска друштва вициналних железница онда, када их прихвате зборови друштава.

Друштвена правила (Штатути).

За одобрење друштвених правила (штатута) захтевала је чешко-словачка влада, да се проведе следећа промена :

а) У друштвеним правилима -штатутима) има се на место угарске владе ставити чешко-словачко министарство за железницу.

б) Друштвени капитал, који је првобитно одређен у угарским крунама, имаде се у релацији 1 : 1 изразити у чешко-словачким крунама.

в) Упис фирме (протоколација) имаде се извршити у пословном језику друштва (чешко-словачки).

г) Седиште и пословање друштва имаде се пренети у Братиславу, дотично код жељезница у Руској крајини у коју варош те области.

д) Пословни језик друштва јесте званични језик Чешко-Словачке-Републике, дотично у Руској крајини службени језик чешко-словачки или руски.

ђ) Све објаве друштва имаду се публиковати у званичном листу Чешке-Словачке-Републике.

е) У друштвеним правилима имаде да се испусти свака напомена тога, у чијем се поседу налазе деонице.

ж) Деонице, купони и талони имаду се пригодом њихова поновног издања издати у пословном језику друштва.

з) Сваки друштвени збор имаде се 14 дана пре одржања пријавити чешко-словачком министарству за железнице, а протокол збора имаде се најдаље за 14 дана поднети министарству.

и) Чланови управног и надзорног одбора морају барем у $\frac{2}{3}$ (две трећине) бити чешко-словачки држављани, те морају имати стално боравиште на територији Чешко-Словачке-Републике.

ј) О намештају легионараца треба да у друштвеним правилима буде нарочита одредба.

Извршење национализације.

Уважењем свих горе поменутих основних принципа проводи се национализација у Чешко-Словачкој Републици на следећи начин :

Свако деоничарско друштво (угарско) вициналне железнице сазива ванредан збор, који има да у целости прихвати услове чешко-словачке владе, да промени друштвена правила и да седиште друштва пренесе у Братиславу.

Прерађена друштвена правила заједно са протоколом збора подастру се на одобрење министарству за жељезнице и у исто време тражи се од министарства, да се на друштво по смислу односно чешко-словачког закона управи званичан позив, да своје сједиште пренесе на територију Чешко-Словачке Републике.

Чешко словачко министарство за жељезнице упутило је по одобрењу друштвених правила дотичном друштву позив на пренос седишта, па је на основу тога трговачки суд у Братислави фирму дотичнога друштва без запреке протоколисао.

Иза протоколације сазива друштво за 1919., 1920., 1921. и 1922. годину изостале редовне зборове, састави за ове пословне године биланце и закључне рачуне те изабере у управни и надзорни одбор односно број чешко-словачких држављана.

Кад је то извршено, преиначује чешко-словачка влада концесијску исправу друштва тако, да изда концесијској исправи додатак, у ком су назначене све горе описане промене.

За вођење друштвених управних послова уређена је у Братислави дне 1. Јануара 1920. године заједничка железничка пословница, која од онда редовно ради.

Чешко-словачка влада дала је неоспорив доказ о свом правном осјећају чином, што је још пре докончању преговора за све пословне године у којима су чешко-словачке државне жељезнице вршиле експлоатацију вициналних жељезница одобрила и сада исплати друштвима аконтацију од 20—30% пословних прихода, те је тим својим чином и за прелазно време омогућила друштвима барем опстанак.

Вициналне жељезнице и Мађарска.

Преговори вођени су у кр. уг. мин. трговине од 23. новембра до 5. децембра 1925, пак су донешена следећа утаначења :

1. Од 1. јула 1925. делић ће се бруто-приходи вициналних жељезница, скраћени са транспортним пристојбама (Transportgebühren) у корист угарског државног ерара, између власника вициналних жељезница и кр. уг. државних жељезница (betriebsführende Bahnen) по ниже следећем раздиобном кључу: Посл. год. од 1.5. до 30.6. Квота виц. жељ. Квота кр. уг. држ. жел.

1925/26	10%	90%
1926/27	11%	89%
1927/28	12%	88%

1928/29	13%	87%
1929/30	14%	86%
1930/31	15%	85%
1931/32	17%	83%
1932/33	19%	81%
1933/34	21%	79%
1934/35	23%	77%

1935/36 и за године даље од тога рока све до краја концесијскога рока.

25%	75%
-----	-----

2. У квотама кр. уг. држ. жељезница садржана је и накнада за превоз поште и држ. жељезнице не могу под тим насловом ништа зарачунавати.

За употребу возних средстава плаћају вициналне жељезнице кр. уг. држ. жељезницама из својих квота :

у год. 1925/26	1%
у год. 1926/27	2%
у год. 1927/28	4%
у год. 1928/29	6%
у год. 1929/30	8%

у год. 1930/31 и даље до краја концесијскога рока 10%.

3. Све вициналне железнице без разлике преносе своје тарифно право на кр. уг. држ. жељезнице уз следећа ограничења :

а) оставља се нетакнут засебни тарифни положај вициналних жељезница. Али за увођење изравних тарифа *durchlaufende Frachsätze*).

б) или када се манипулацијона пристојба на прикључним станицама вициналних железница жели скратити испод половине и

в) када се жели снизити тариф вициналних железница преко 25% — може се то учинити само са пристанком друштва вициналне жељезнице.

4. За транзитни промет добиват ће вициналне железнице од кр. уг. држ. железница пеажну пристојбу (Peage).

5. Пословни уговори (*Betriebsverträge*) имаду се изнова склапати и унифицирати и спорна питања по досадањем искуству уредити прецизним претилизовањем дотичних одредаба.

6. Друштвена главница по задњој биланци т. ј. за год. 1925. може се валоризирати до 70% главнице (Уређено наредбом кр. уг. министарства финансија бр. 3800/26 од 15. VII. 1926. које је проглашена у службеном листу од 18. Јула 1926. бр. 161).

7. *Откуп вициналних железница.* Откуп вициналних жељезница вршит ће се у будуће искључиво плаћањем годишњих ануитета.

НАПОМЕНА УРЕДНИШТВА

С обзиром на значај проблема који се овде третира, ми смо пустили расправу Дра Холцмана, мада она није сасвим објективна, и мада се ни у колико не слажемо са закључцима до којих би он желео да доведе. У расправи г. Холцмана изнета су, у главном, мишљења и жеље само једне стране, на име концесионара; сада би остало да и она друга страна, наше Министарство Саобраћаја, изнесе своје гледиште на ово питање, коме ће, Уредништво дати врло радо места у свом листу.

Ради потпуности морамо упознати још сада наше читаоце с једном чињеницом, коју је г. Холцман, прећутао, а која је врло карактеристична за држање концесионара у овом питању.

Предлог Концесионара, да се ово питање реши (да се изврши нострификација) учињен је 25. авг. 1923 године; али се то питање није могло одмах узети у рад, не због тога што је наша Држава »избегавала уређење одношаја«, (како нетачно реферише г. Холцман), већ из простог разлога, што заузети многим другим крупнијим проблемима, нисмо стигли. Прошле године пак Министарство Саобраћаја узело је ово питање у проучавање, и пошто га је свестрано проучило, оно је, почетком новембра, позвало концесионаре на споразум.

На томе састанку Министарство је саопштило концесионарима следеће: да је питање проучено; да је Влада готова да приступи његовом решењу; и да тражи да им концесионари учине конкретне предлоге. У исто време Министарство је саопштило концесионарима и намере Владине у том погледу, како мисли да то питање реши. Влада тражи, наиме, да концесионари учине конкретан предлог о томе, *пошто би своје железнице уступили (продали) држави.* Кад буде добила такве конкретне предлоге, Влада ће — узев у обзир важност појединих железница и висину откупне цене — одлучити: да ли ће (и које) те железнице откупити или не. Железнице које буду откупљене биће исплаћене, оне које не буду купљене, предаће се сопственицима (концесионарима) у експлоатацију.

Ово саопштење учињено је, као што смо казали, још почетком новембра; и мада је прошло пуна два месеца, концесионари — који су дотле јако ургирали решење и непрестано викали »што Влада избегава уређење одношаја« — нису ни до данас поднели конкретне предлоге који су им тражени.

ЧЛАНЦИ

Примена клаузуле највећег повлашћења после рата

Почев од друге половине прошлога века — са чувеним Кобденовим уговором од 1860 године — Клаузула Највећег Повлашћена одомаћила се у трговинским уговорима у тој мери, да је постигла саставни (неопходни) део свих трговинских уговора, — и као последица јавља се ишчезавање дотле постојећег типа диференцијалних уговора.

У прво време домашај ове клаузуле био је доста узан, т. ј. постојала су многобројна одступања и ограничења исте. Тако на пр. закључивани су уговори, где су повластице по Клаузули највећег повлашћења важиле само за артикле или само за државе, који су изрично у уговору споменути ; исто тако нису били ретки уговори, где су опет у самом уговору изрично побројане повластице, за које Клаузула највећег повлашћења не важи ; и т. д.

Али су се сва ова ограничења врло брзо изгубила, и већ трговински уговори из 70-тих година прошлога века усвајају тип неограниченог и безусловног највећег повлашћења. По овоме највећем повлашћењу контрагенти могу рекламирати за се *све* повластице, које је један од њих дао, или доцније буде дао, ма којој трећој држави. Изузетак је остао само за две врсте повластица, на име :

1. За повластице дате по уговору о пограничном промету, — у колико се односе на подмирење свакодневних потреба становника пограничне зоне ; и

2. За повластице дате по уговору о царинској унији.

Ово је био домашај Клаузуле највећег повлашћења у пред-ратним европским трговинским уговорима. Трговински уговори Амер. Сред. Држава имали су нешто ужи домашај Клаузуле највећег повлашћења. Овде је био одомаћен тип т. зв. условног (реципрочног) највећег повлашћења, код кога су се могле рекламирати без накладе само оне повластице, које су биле дате без накладе ; повластице пак, које су биле дате *за нарочите уступке*, могле су се рекламирати само уз одговарајуће уступе.

У послератној трговинској политици клаузула највећег повлашћења добија, у практичној примени, много уже тумачење од оног предратног; и није без интереса да изложимо, у кратким потезима, сва ограничења које је овде завела после ратна пракса, као и коментар, који та ограничења потребују.

Разуме се само по себи, да не мислимо излагати сва, иначе многобројна и разноврсна ограничења, која су заводиле поједине државе после рата; у место тога ми ћемо та ограничења према њиховој природи и ефекту у пракси, груписати и на тај начин дати неколико типичних ограничења, која одликују данашњу Клаузулу највећег повлашћења од оне предратне, и која јој баш због тога, дају једно нарочито обележје.

1. Прва врста ограничења, које је заводено одмах по објави рата, које је било у јакој примени за све време рата као и у првим годинама после рата, али које се ни сада није потпуно изгубило, — имамо у т. зв. индивидуалним дозволама, које се јављају као одступање (изузетак) од опште, увозне или извозне забране.

Практична примена овога ограничења састоји се у следећем: Држава је декретовала општу забрану увоза (извоза) извесне робе, и од те забране чини, с времена на време, одступање, дајући појединцима дозволу за увоз (извоз) извесних, у самој дозволи означених количина.

Са формалног (правног) гледишта овде нема повреде принципа највећег повлашћења¹); са практичног гледишта пак овде су отворена широм врата за свакодневне повреде највећег повлашћења. Довољно је, примера ради, да конструишемо следећу ситуацију: Држава А декретује општу забрану увоза робе *x*, и путем индивидуалних дозвола допушта увоз те роба из државе *B*, а не даје дозволу за увоз из других држава, — овако поступајући, право највећег повлашћења за све треће државе било би не само повређено, већ, у погледу на тај артикал, потпуно анулирано.

Споменули смо, да је ова врста ограничења постала одмах по објави рата, и тада је добила обележје једне мере која је заведена у интересу државне безбедности: забрањује се *извоз*

¹ Могла би постојати повреда уговорне одредбе о слободи трговине, ако је трговинским уговором предвиђено — као што је био случај у свима предратним уговорима — да се забрана не сме завести сем у случајевима који су у уговору изрично и лимитативно побројани (Државна безбедност; санитар; ветерина; биљна зараза).

робе и намирница неопходно потребних за вођење рата. Ово обележје остаје за све време рата.

По свршетку рата ове су забране и на даље задржате, али уз мало измењено обележје : забрањује се извоз хране и сировина у циљу сузбијања скупоће одн. одржавања рада у домаћим фабрикама, — на дневном је реду т. зв. проблем исхране и обнове.

У трећој и последњој фази употреба забрана и индивидуалних дозвола постаје много ређа, али са обележјем и циљем које носе на себи све знаке протекционизма и диференцијалног поступка. У место извозних сада долазе увозне забране са циљем: да се спречи увоз готових фабриката из држава чија се конкуренција сматра опасном за домаћу радиност.

Ограничења ове врсте постоје и данас. Истина је, да су нови трговински уговори, закључени у току последње 2-3 године, покушали да се врате на предратно стање, па су, у том циљу, покушали да оживе предратну одредбу о слободи трговине, — али тај покушај није потпуно успео : број случајева који дају права на забране повећан је ; а последња тачка у том набрајању, која даје права »да се забрани увоз кад су угрожени витални интереси«, ставља у питање, својом неодређеном редакцијом, целу одредбу о слободи трговине.

2. Друга врста ограничења највећег повлашћења састоји се у т. зв. контингентирању, т. ј. утврђују се унапред извесни контингенти робе, који контингенти представљају или одступање од постојеће опште забране, или пак одступање према иначе важећем царинском оптерећењу.

Употреба контингената може бити двојака према томе, да ли се они јављају као одступање од опште забране, или пак као одступање према важећим царинама. Први случај имамо, кад нека држава декретује општу забрану увоза (извоза), али уз дозволу увоза (извоза) за једну унапред одређену количину робе ; други случај имамо, кад се за један, опет унапред утврђен контингент робе, дозволи увоз (извоз) без царине или уз снижене царине. И једна и друга врста контингената могу се са успехом употребити — и у пракси таква употреба није била ретка — као мера да се изигра највеће повлашћење.

По хронолошком реду прво су дошли контингенти као одступање од опште забране увоза; ова врста контингената јавља се одмах по свршетку рата ; и у почетку као мера, која је имала

да коригује рђаве последице индивидуалних дозвола : у место индивидуалне дозволе, при ком је режиму трговац остављен на милост и немилост оној власти која даје дозволе, и која, по свом нахођењу, доноси позитивно или негативно решење по поднетим молбама, — долазе унапред утврђени контингенти, код којих се све молбе, у границама одређеног контингента и при испуњењу унапред прописаних услова, — морају решити позитивно.

Ускоро пак употреба контингената губи овај коректорски циљ, и место њега долази тежња, да се, путем контингената, изигра највеће повлашћење одн. заведе преференцијалан (диференцијалан) поступак. Прелаз од једне ка другој врсти контингента врши се путем везивања контингента за робу једне одређене провениенце.

У пракси је то изгледало овако.

Ако су контингенти слободни, т.ј. нису везани за робу једне одређене провениенце, онда се не може појавити диференцијалан поступак: јер све државе могу учествовати у границама одређеног контингента.

Друкчије стоји ствар, ако се контингенат везан за робу једне одређене провениенце — ако на пр. једна држава у којој постоји забрана увоза, путем уговора дозволи своме саговорачу увоз дотичне робе, али само за један у самоме уговору утврђен контингенат. У том случају изигравање највећег повлашћенога не само да је могуће, него је по готову неизбежно, па било да забрана увоза остане потпуно у снази за треће државе (случај грубе повреде највећег повлашћења), било да се исти или сразмеран контингенат призна и трећим државама (у ком случају имамо јаче или слабије ублажену повреду принципа највећег повлашћења).

Царински контингенти јављају се много доцније, тек у току 1923 године, и већ од самог свог постанка носе и сувише јасно прононсирану тежњу за диференцирањем робе разнога порекла.

Царински контингенти престављају, казали смо, одступање према важећим царинама за један одређен контингент робе. У пракси то изгледа овако. Царинска стопа за једну врсту (и квалитет) робе износи рецимо 100 дин. по квинталу ; путем уговора са неком трећом државом ми се обвежемо, да ћемо на исту врсту робе пореклом из те треће државе наплатити мању

царину, рецимо 60 дин., али само у границама једног у уговору утврђеног контингента, — увоз преко тога контингента, плаћа редовну царину од 100 динара.

Царински контингенти преставају а priori тежњу за диференцирањем робе, употреба ових контингената, као таквих може се такође а priori квалификовати као повреда највећег повлашћења, и одклањање те повреде долазе у ред врло тешких, да не кажемо немогућих проблема.

3. Карактеристично је, нарочито у поређењу са предратном праксом, сужавање највећег повлашћења путем т. зв. царинских доплатака на индиректан увоз.

Поступак се састоји у следећем: на робу, која се не увози директно из земље порекла, већ у транзиту преко неке треће државе или по извршеном претовару у неком туђем пристаништу, — наплаћује се, поред редовне царине, и царински доплатак »на индиректан увоз«.

Употреба ових царинских доплатака врло је честа у Италији, Шпанији и Француској.

Царински доплаци постојали су и пре рата: на робу, увезену на туђем (а не на домаћем) броду наплаћиван је царински »доплатак на заставу« (*Surtaxe de pavillon*); на робу, увезену по извршеном претовару у туђем пристаништу наплаћиван је »доплатак за лагеровање« (*Surtaxe d'entrepot*).

Али, ако упоредимо послератне царинске доплатке са овим предратним, лако ћемо уочити разлике које су значајне и карактеристичне.

Предратни царински доплаци наплаћују се на робу свакијег порекла, ако је она увезена туђим бродом, одн. ако је увезена после претовара у туђем пристаништу, — и с обзиром на овакву практичну примену, овај поступак није се ни могао квалификовати као повреда највећег повлашћења¹.

С друге стране, и то је веома значајно, овај поступак није имао за циљ да диференцира увоз према пореклу робе, већ једино и искључиво да фаворизира домаћу трговачку царину. Чак и

¹ Обилажење највећег повлашћења у облику фактичког преференцијала могло је наступити само у случајевима, ако је увоз преко једне царинарнице (обично преко појединих домаћих пристаништа. Пр. Трст, Ријека) уживао преференцијал, па је, с обзиром на географски положај неке треће државе била у изузетно повољном или у изузетно неповољном положају.

за онај случај који смо навели у напомени, и где је, према приликама, могло и наступити фактично (и ако не формално) диференцирање, — намера није била да се диференцира увоз према пореклу, већ да се фаворизира саобраћај преко домаћих пристаништа.

Сасвим друкчије стоји у овом погледу употреба царинских доплатака после рата : ови немају за циљ ни фаворизирање домаће царине ни домаћих портова, већ им је јасан циљ да изврше диференцирање робе према њеном пореклу, — томе следствено овакви царински доплаци не примењују се на сав увоз, већ само на увоз из појединих држава, док се увоз из других држава путем споразума, ослобађа од тих доплатака.

У пракси то изгледа овако. Царински закон предвиђа царински доплатак »за индиректан увоз« (за сву робу или за робу извесне врсте) ; али се, путем трговинских уговора стипулира ослобођење од таквих доплатака за дотичне саговораче ; »Ослобођење путем уговора није опште, т. ј. нити је за све државе, нити је за све артикле, већ се са сваком поједином државом стипулира специјалан домашај тога ослобођења, тако да увек остају веће или мање разлике између појединих уговорних држава.

При оваквој примени редовна је појава да се код робе, која подлежи плаћању царинских доплатака, јавља, у погледу царинског третмана, не принцип највећег повлашћења, већ увек јаче или слабије диференцирање на штету појединих саговорача.

4. Најважније по своме домашају, а нарочито по својим евентуалним последицама у будућности, — је сужавање највећег повлашћења путем претерано детаљне царинске класификације.

Ова појава није била непозната и пре рата ; и ако се проуче узроци, који су утицали на детаљисање царинске тарифе нарочито у току последње две деценије пред рат, доћиће се до знања, да је у том погледу видну улогу играла тежња, да се сужи домашај апсолутног и безусловног највећег повлашћења, односно да се, и поред највећег повлашћења, могу чинити преференцијални уступци.

После рата ова појава постаје много чешћа, а тежња за завођењем преференцијалног поступка много јача ; и ма да је још прерано говорити о размерама које ће овај поступак

узети у будућности, једно је и сада ван дискусије, на име, да принцип највећег повлашћења, баш услед примене овог поступка, обећава да добије знатно сужен (редуциран) домашај.

С обзиром на велики значај овога питања, сматрамо за потребно да се на њему мало опширније задржимо.

Предратно сужавање повлашћења путем царинске класификације свршено је у једној форми, која није вређала ни текст ни дух клаузуле највећег повлашћења, и која је, евентуално, могла резултирати у њено сужавање благодарећи међународној подели робе.

У пракси је то изгледало овако. Једна и иста врста робе добила је у царинској тарифи неколико ставова, а с обзиром на разне квалитете, који се код те врсте робе могу показати. При трговачким преговорима сваки се преговорац интересује у првом реду и често и искључиво, за оне квалитете, у којима он има некакво преимућство према другим конкурентима, тражећи за тај квалитет повлашћен (редуциран) царински став, — и та повластица може, казали смо, евентуално резултирати у преференцирање према истој врсти робе других квалитета.

По овом основу добиле су примера ради, пре рата Немачка преференцијал за извесне хемикалије, Француска за извесне луксузне артикле (мириси, козметика), Енглеска за финија предива и тканине и т. д. При свем томе питање највећег повлашћења, одн. протест за повреду тога принципа није се могао покренути, из простог разлога, што је горе споменуто диференцирање било засновано на квалитету робе, који се квалитет, путем експертизе, и увек тачно одреди: неједнаке царинске стопе биле су увек мотивисане неједнаким квалитетом робе, а не по разном пореклу робе.

Диференцијалан поступак заведен после рата путем класификације царинске тарифе разликује се и квантитавно и квалитативно до предратне праксе.

Квантитативна разлика лежи у томе, што је извршено знатно јаче детаљисане царинске тарифе: број ставова у послератним царинским тарифама повећан је са 30—50%, чиме је, наравно, повећана и могућност давања преференцијалних ставова без формалне повреде највећег повлашћења.

Квалитативна разлика — и она је за нас далеко интересантнија — лежи у томе, што се, као што ћемо мало ниже показати, има основа за преференцијалне уступке.

По предратној класификацији царинске тарифе диференцирање се заснивало на разлици квалитета, тако да се преференцијал у корист појединих држава појављује не по правној форми, већ само као последица међународне поделе рада.

Послератна класификација задржава само *pro forma* ово диференцирање по основи квалитета, *de facto* пак овде основа за диференцирање лежи у разном пореклу робе. Истина је да је та основа са више или мање умешности маскирана, само се при марљивом проучавању конкретних примера даје и сувише лако запазити главни циљ, који лежи, као што рекосмо, у тежњи : да се да преференцијал роби једног одређеног порекла.

Да би јасније истакли разлику између предратног и послератног диференцирања ове врсте, нека нам је дозвољено да наведемо два примера из послератне праксе.

У последњем послератном трговинском уговору између Аустрије и Италије предвиђена је у Аустрији увозна царина на »саламу веронеског типа« са 20% нижа од царине на остале саламе. *Pro forma* ми имамо и овде диференцирање по основи квалитета : сва салама »веронеског типа«, без обзира на место (државу) производње, цариниће се, при увозу у Аустрију, по тој нижој царинској стопи. Али је, у тој формалној једнакости, и сувише јасно изражена намера сауговорача, да се да преференцијал једноме *par excellence* италијанском продукту : — салама веронеског типа је један италијански специјалитет, који само Италија извози у већим количинама.

Други, по свом евентуалном домашају далеко значајнији пример имамо у неким послератним француским уговорима (са Аустријом, са Чехо-Словачком). У тим уговорима предвиђа се : да се вина и вински дестилати, који »уживају назив порекла« (*appellation d'origine*), царине по знатно нижим царинским стопама по вина (вински дестилати) који тај назив не уживају.

Ова одредба значајна је, како по мотивима због којих је унета, тако и по последицама које ће она неминовно изазвати, — те заслужује да се на њој мало задржимо.

Као мотив за ово диференцирање обично се наводи тежња : да се »заштити једна позната марка од фалсификата«. Али, као што се и на први поглед види, овај мотив је само маска која треба да сакрије главни циљ. Ако се жели »заштита марке«, онда је, по нашем мишљењу, више но довољна одредба против нелојалне конкуренције, која се налази и у предратним и у

послератним уговорима, и по којој се уговорне стране обвезују : да ће забранити увоз одн. сезирати робу која би носила етикету са лажним пореклом.

С друге стране вредно је нагласити, да царинско диференцирање према »називу порекла« нема никаква оправдања ни у фискалном ни у економском циљу царина. Пре рата разна вина царинила су се разним (неједнаким) царинским стопама према неједнаком квалитету (алкохолски степен), — и овај је поступак потпуно на своме месту. По пракси коју заводе споменути послератни уговори предлаже се неједнако царинење за вина истих квалитета само према називу порекла, — који поступак може имати своје оправдање само онда, ако се жели понова завести диференцијално царинење према пореклу робе.

Што се тиче последица које ће оваква пракса неминовно изазвати нека нам је дозвољено да нотирамо само две.

а) Преференцијал за вина и винске дестилате који уживају назив порекла резултира, у практичној примени, у преференцијал за 2—3 државе, код којих је тај назив заведен (Француска, Италија, Шпанија) ; за све треће државе, у које нажалост и ми долазимо, ово значи диференцијални поступак, на који се, наравно, мора равном мером одговорити — што ће, са своје стране, изазвати последице, чији се домашај данас још не може прецизирати.

б) Преференцијал по основу »називи порекла« може се, са исто толико права или неправда као и код вина и винског дестилата, применити и на све случајеве где постоји заштита патента, жига, марке, имена и т. д., — и ако би се ова пракса одомаћила, онда бисмо ми добили трговинске уговоре с клаузулом највећег повлашћења, које би у пракси биле потпуно анулиране.

У свима до сада изнетим примерима сужавање највећег повлашћења извршено је, не променом уговорних текстова, већ другчијим (ужим) тумачењем тих текстова, т. ј. текст клаузуле највећег повлашћења остао је непромењен, он је идентичан са предратним текстовима, али је у практичној примени усвојено једно уже тумачење, које је сузило домашај те клаузуле. Сада нам остаје да укажемо на још два примера, где се ограничавање највећег повлашћења јавља као последица изменених (сужених) уговорних одредаба, на име : ограничење путем т. зв. проширеног пограничног промета, и ограничење

путем лимитативног набрајања у самом уговору повластица за које ће важити (или за које неће важити) највеће повлашћење.

5. Погранични промет у предратним трговинским уговорима имао је врло узак домашај, како по територији коју је обухватао, тако и по броју и количини артикала који су уживали повластице пограничног промета. Територија предратног пограничног промета обухвата узан појас (2—10 км) с једне и друге стране границе; повластице пограничног промета (царинско ослобођење) ужива само један мали број артикала који служе за људску и сточну храну, и то само у количини која служи за подмирење властитих потреба, — трговачки промет био је *a limine* искључен.

У послератним трговинским уговорима (поменимо примера ради, трговински уговор између Аустрије и Италије, и уговор између Италије и наше Краљевине — у погледу на Задар) погранични промет проширује се у оба правца: територијално он обухвата, на појединим местима, много шири појас (20—50 км); односно артикала сада уживају повластице пограничног промета и многи индустријски артикли и то у количинама, које су намењене не за покриће властитих потреба већ за трговину.

Да напоменемо, мада је то многим познато, да је установа проширеног — и то јако проширеног — пограничног промета постојала и пре рата. Класичан пример имали смо у проширеном пограничном промету између Србије и Аустро-Угарске из прва два уговорна периода, који је промет био тако рећи неограничен и по територији и по артиклима. Али, ако се упореде они предратни погранични промети са овим послератним ми ћемо констатовати једну разлику, која је врло значајна баш за питање које нас овде интересује.

Код предратног проширеног пограничног промета испољава се намера (једног или оба сауговорача): да се створи царинска унија између дотичних држава. Проширен погранични промет овде је имао за циљ, да припреми терен за потпуно царинско уједињење; и као такав он се с правом могао сматрати као претходан стадијум тог намераваног царинског уједињења. С тим у вези имамо и карактеристичан развој ове установе: он се замењује царинском унијом — ако је та намера била код оба сауговорача; он се губи, т. ј. претвара у онај нормалан (узан) погранични промет, ако је један од сауговорача био противан тој намери.

Код послератног проширеног пограничног промета о оваквим намерама нема ни помена. У место тога овде постоји жеља сауговорача : да један другоме даду извесне искључиве повластице, т. ј. повластице које неће моћи за се рекламирати и треће државе. Овде дакле имамо ограничавање (управо изигравање) највећег повлашћења, и установа пограничног промета служи само као средство, да то ограничење добије лепшу форму.

6. Далеко важније, и по свом значају и по својим последицама, јесте ограничење, које се врши путем лимитативног набрајања у самом уговору оних повластица, за које ће важити (или за које неће важити) највеће повлашћење. Најлепше примере ове врсте пружа нам француска трговинска политика, али ћемо сличне примере наћи и у многим другим државама.

У послератним трговинским уговорима француска не даје никада својим сауговорачима целу минималну тарифу, већ само један део исте, на име само за царинске ставове који су у уговору лимитативно побројани. За остале царинске ставове она даје делимично своју максималну тарифу, а делимично ставове који су негде на средини између максималне и минималне тарифе (обично у процентима, опет лимитативно у уговору предвиђеним).

Благодарећи оваквој политици, француски трговински уговори добили су једно нарочито обележје : то су уговори с највећим повлашћењем, у колико је онај други сауговорач добио минималну тарифу ; али су они у исто време и чисти диференцијални уговори за онај остатак царинских ставова, јер овде њени сауговорачи не могу рекламирати ниже ставове, које би Француска дала евентуално некој трећој држави.

За нас је ова врста ограничења највећег повлашћења карактеристична у толико, што она представља један покушај, односно што се у њему манифестује намера, да се напусти тип уговора с највећим повлашћењем, па да се понова приђе типу диференцијалних уговора. Француски послератни трговински уговори добили су, као што смо нагласили, мешовити карактер : они су делимично диференцијални, и делимично уговори с највећим повлашћењем. Ова је мешавина пак, као што нас учи прошлост, карактерна црта сваког прелазног стадијума од једног уговорног типа ка другом. Упадљива је, на име, сличност између ових уговора и трговинских уговора из шесетих година прошлога века, тада је извршен прелаз од типа диференцијалних

уговора ка типу уговора с највећим повлашћењема; али су сви ти уговори из прелазног доба имали више или мање мешовити карактер, који се тада манифестовао у ограничењу највећег повлашћења у истој форми, т. ј. даје се највеће повлашћење, али (као год и ово француско) само за артикле који су у уговору лимитативно побројани.

Да ли француска трговинска политика преставља само један покушај, или је збиља намера да се дефинитивно напусти највеће повлашћење, — то ће нам скоро будућност показати.

* * *

У излагању које претходи изнели смо све важније случајеве ограничавања (сужавања) највећег повлашћења; сада нам преостаје да укажемо на последице које из тога произилазе, — ограничавајући се, наравно, само на оно што је значајно и карактеристично.

Једва је и потребно нагласити, да у овом погледу постоје врло велике разлике између појединих држава: једне државе имају предилекцију за једну врсту ограничавања, друге опет за другу врсту; једне ограничавају највеће повлашћење у јачем, друге опет у слабијем степену, и т. д.

Услед ових неједнакости и по форми и по интензитету трговински преговори после рата постали су много тежи и много компликованији но што је то било пре рата. Нека нам је дозвољено да ово са неколико речи објаснимо.

При трговинским преговорима пре рата главна, управо једина тешкоћа појављивала се при пактирању тарифног дела уговора. Што се тиче општег дела (уговорног текста — *corpus*-а) уговора, овде није било никаквих тешкоћа. Општи део уговора био је, да се тако изразимо, униформисан: — један и исти уговорни текст, непромењен или са незнатним изменама и допунама, преносио се из једног уговора у други.

Иа и код тарифног дела уговора тешкоће су постојале само при преговорима са државама, које су узимале јако учешће у нашој спољашњој трговини, и само у погледу на оне артикле, који су заузимами видно место у нашој извозној одн. увозној трговини. Са свима осталим државама одн. за све остале артикле преговори су били лаки: — јер је неограничено највеће повлашћење, и само за се, давало довољне повластице за (мање важан) тај део наше спољне трговине.

После рата — услед ограничавања највећег повлашћења и неједнакости у том погледу — трговински преговори постали су, као што је већ наглашено, много тежи.

Општи део уговора изгубио је своју ранију једнообразност, тако да са сваком државом треба пактирати засебан уговорни текст са посве неједнаким ограничењима највећег повлашћења. Услед овога велике тешкоће наступају већ при пактирању општег дела уговора; и нису ретки случајеви, да се преговори прекину и пре но што се пређе на тарифни део.

Исто тако повећане су тешкоће и при пактирању тарифног дела уговора. Ограничено највеће повлашћење, које се сада даје, отежава с једне стране споразум са државама које узимају јако учешће у нашој спољашњој трговини, док опет ствара, с друге стране потребу, да се пактира тарифни део и са државама које узимају и мало учешће у нашој спољашњој трговини одн. и за оне артикле, који не заузимају видно место у нашем извозу или увозу.

Друга значајна последица манифестује се у трајању (року) уговора.

Пре рата уговори су закључивани обично на дужи рок: 10—15 година. После рата рок трајања уговора постао је много краћи: обично 1—2 године, ређе са джим роком, највише до 5 година.

За трајање уговора меродавно је, у првом реду, срећеност одн. несрећеност економских прилика: при срећеним економским приликама, где је могуће прогнотирати ближу и даљу будућност у погледу на развој економских прилика, — могуће је закључивати трговинске уговоре и на дужи рок; на против, могу се правити само уговори с кратким роком, ако су економске прилике несрећене, и услед тога прогнозе онемогућене.

Али уз ову неизвесност, која се јавља као последица несрећених економских прилика, долази и несигурност због ограниченог домашаја највећег повлашћења. Свака држава мора данас рачунати и са том могућношћу, да њен саговорач може завести нова, или проширити већ постојећа ограничења највећег повлашћења, и тим путем пореметити равнотежу која је била уговором створена. Ова опасност, са своје стране, налаже: да се уговори праве на кратак рок и да се резервише право отказа, — те да се могу по потреби, предузети одбранбене мере.

Можда би неко од читалаца зажелео, да се, после овога излагања, даде и прогноза за судбину клаузуле највећег повлашћења у будућности. Ово би, свакако, било интересно, али, нажалост, немогуће. Послератна трговинска политика формира се, не само према економским поступањима, већ и с обзиром на многе друге, а специјално на политичке разлоге, — и услед тога и ограничење највећег повлашћења и реагирање на та ограничења добија неодређене, а често пута и неразумљиве форме. Мора се дакле сачекати, да се трговинска политика ослободи од страних примесака, па да добије правац, који јој диктују правилно схваћени економски интереси.

М. Т.

О државним концесијама

Како је стварање наше нове државе само по себи, истакло реформу постојећег законодавства, које се затекло у моменту уједињења, а које је било локално и партикуларно, као и стварање новог законодавства које се показало као потребно услед промењених економских и социјалних односа, то је Видовдански Устав створио једну нарочиту институцију, непознату у ранијем парламентарном животу, Законодавни Одбор. Тај одбор има задатак да изврши изједначење постојећег покрајинског законодавства. У томе циљу стављена је у његову надлежност чл. 139 Устава и ревизија свих концесија издатих до ступања на снагу Видовданског Устава.

Према овоме, поставља се питање да ли се ова уставна одредба односи на све концесије, како на оне које су конституисане пре уједињења одн. 1. децембра 1918. године, дакле пре стварања наше садање државе тако и на оне, које су конституисане после уједињења све до појаве Устава. Краће речено, да ли се ова уставна одредба односи и на оне прве, т. ј. на оне, издате по покрајинским законодавствима пре уједињења.

Ми мислимо да се ова уставна одредба може односити само на ове друге, издате у времену од постанка наше државе па до појаве Видовданског Устава. Ту је потребно да се изврши ревизија свих оних концесија, које су издате на основи разних уредаба и правилника, који су по потреби и на брзу руку

стварани тако, да кад се та ревизија заврши, нове се концесије могу добивати само на основи *закона о повластицама*, који би имао да се донесе на основи уставног наређења.

Од постанка наше државе па до Видовданског Устава владало се махом по уредбама а не по законима, и зато је потребно да се ревизија тако издатих концесија изврши. Оне концесије међутим, које су издате пре уједињења по одредбама, разних покрајинских закона имале би остати, пошто су оне донете потпуно правилним начином, и то само дотле док им рок не истекне, а тада продужавање истих концесија може се извршити само на основи закона о концесијама. Из свега овога треба закључити, да се ревизија концесија има извршити само према онима које су издане и конституисане у времену од уједињења до промулгације Видовданског Устава. Целокупну ревизију ових концесија имао је, према уставним одредбама, да изврши Законодавни Одбор, и он је у главном свој посао завршио. Колико је нама познато, у пракси није се дирало у концесије пре уједињења, већ само у оне друге које су издане после уједињења, а пре појаве Видовданског Устава.

Поред ове одредбе о ревизији концесија, Видовдански Устав поставља и одредбу да ће се о издавању концесија донети нарочити закон. (Чл. 117. Устава). Настаје сада питање, на који ће се начин издавати концесије сада после Устава, кад општи закон о концесијама није још донесен. Ми мислимо, да у погледу на ово питање треба дати следећу солуцију: како се према тој одредби устава концесије могу само законом регулисати, то ће се онда за сваки случај до доношења општег закона о концесијама, морати издавати један појединачни, индивидуални закон и то на онај начин и оним поступком какав је предвиђен за рад Законодавног Одбора (чл. 130. до 133. Устава). Према свему овоме треба закључити ово: (1. ревизија концесија предвиђена Видовданским Уставом односи се само на оне концесије, које су издане одн. конституисане од уједињења до појаве Устава. Оне концесије издате пре уједињења важе и даље све док им рок не истекне. Покрајинска и у опште локална законодавства губе своју важност даном ступања на снагу Устава. (2.) Издавање концесија све до доношења *општег закона о концесијама*, може бити само законодавним путем, т. зв. индивидуалних закона по скраћеном поступку од стране Законодавног Одбора.

Односно начела, које је постављено у чл. 117. Устава, да ће се о концесијама донети нарочити закон, није ни у самој Скупштини постојала сагласност о томе, како се има разумети ова уставна одредба. По једном мишљењу, концесије се у будуће могу давати само законима, т. ј. за сваку концесију, за сваки поједини случај морао би се доносити особени индивидуални закон. По другом мишљењу, ова се одредба може разумети тако, да се концесије могу давати и административним путем. Ми смо мишљења да једном оваквом одредбом, уставотворац није поставио апсолутно правило за законодавца, да се поједине концесије морају издавати само путем једног закона. Оно што се Уставом хтело рећи јесте само то, да ће се о концесијама донети нарочити закон, т. ј. издавање концесија се не оставља слободној иницијативи управне власти, већ се законом жели обележити тачан пут кога се управна власт мора држати приликом издавања концесија. Издавање концесија не сме бити произвољно већ у напред одређено законом тако, да под једнаким условима буде доступно свима грађанима без разлике. Али и ако ово није апсолутно правило за законодавца, разуме се по себи, да њему ипак ништа не стоји на путу, да у будућем закону о концесијама употреби и овај други пут, давање концесија за сваки поједини случај особено, путем индивидуалних закона. Било да се узме да је устав мислио на један или други систем, остаје то, да се издавање концесија измиче самовољи управне власти. У овом другом случају, концесије даје законодавна власт, и тај је пут већ сам као такав једна гаранција за појединце. У оном првом случају, управна власт мора да поступа у границама закона приликом издавања концесија. Ако се управна власт огреша о закон, она има над собом двојаку контролу, редовних и управних судова. Ако је погрешила у чисто админ. поступку, појединци се могу обратити на управне судове, а ако је прекршила уговор који би био последица акта о концесији, они се могу обратити за то редовном суду. У сваком случају треба закључити, да се прописом чл. 117. Устава ишло на то, да се издавање концесија регулише законодавним путем и да буде доступно под једнаким условима свима грађанима без разлике. У једном случају је гаранција сама законодавна процедура, а у другом заштита судова управних и редовних.

Остаје нам још да изложимо шта се може схватити под појам концесије. Устав није дао ближе одредбе о томе шта се има сма-

трати као концесија. Али се ово да прећутно извести из самога духа Устава. То се нарочито јасно види из одељка X. Устава који говори о државном газдинству. Према томе, под појам концесије мора се схватити сваки онај посао који је у начелу остављен држави, т. ј. сваки онај посао који задире у опште јавне интересе, те је зато као такав и остављен држави као носиоцу тих јавних интереса. Ту долазе сви послови, који се односе било на јавна саобраћајна и техничка предузећа (жељезнице, водени путеви), било на оне послове који се односе на јавне ствари (предузећа на јавним водама, риболови и т. д.) и напослетку они који се односе на државно имање, државни домен (руде, копови, шуме и т. д.). Према уставним одредбама, у државну својину долазе: руде, лековите воде, извори природни и природне снаге, као и све што је законом резервисано као државни монопол, као и сва саобраћајно-техничка предузећа од општег интереса.

У опште о суштини и правној природи концесија може се казати ово. На питање шта се разуме под концесијом треба истаћи следеће: 1) са гледишта позитивног права, т. ј. по ранијем српском законодавству, које је како изгледа и Видовдански Устав имао у виду, постојало је три типа концесија. 1-во уступање једног јавног предузећа каквом приватном лицу, као што су на пр. жељезничке концесије. У место да то предузеће води држава у својој режији, као носилац јавних предузећа, држава га уступа приватном лицу, тако да од сада оно буде носилац тога предузећа. Овде је главно утврдити, да уступљено предузеће и даље постоји ради задовољења једног јавног интереса односно јавне службе (*Service public*), само сада што то предузеће по концесији води једно приватно лице у место државе. 2) Стварање изузетних специјалних права у корист једног приватног лица на јавним стварима (*les choses publiques*) као што је на пр. искључиво право риболова на јавним водама и т. д. Овде треба чинити разлику између јавних ствари (*choses publiques*) и јавног домена (*le domaine public*) у смислу француске теорије, која је данас већ сасвим примљена у науци. 3-ће представљају рударске и шумске концесије, које се састоје у искључивом праву експлоатације од стране приватних лица, руда и копова као и сече шуме, т. ј. право експлоатације државних добара. Која су државна добра, односно шта спада у државну својину, обележено је чл. 117. и 139. Устава.

2. Као један нарочити тип концесија, неки писци сматрају и ослобођење приватних предузећа или приватних личности од извесних јавних намета као : пореза, царина, давање попушта на државним саобраћајним установама и т.д.¹⁾ Ми мислимо да ово не може ући у појам концесије. То би могла бити само привилегија, конституисана из нарочитих разлога у корист каквог приватног предузећа или читаве једне гране индустрије, или ма каквог другог облика привредне радиности, или чак у корист једног целокупног привредног staleжа. Таквим мерама држава обично приступа кад је у питању развој или унапређење какве гране домаће индустрије и томе слично. Ове привилегије дају се обично из специјалних економских и социјалних разлога а не из чисто фискалних, те их зато не треба ни подводити под појам концесија у горњем смислу.

Не само што се у овом последњем питању не слажу правни писци већ и у пракси постоји о овоме несагласност. Тако се у пракси узима често пута, да су поједине дозволе које се дају од стране државе према одредбама закона о таксама у чисто фискалном смислу, концесије. Тако је и Државни Савет пресудом својом од 4. септембра 1925. године Бр. 24220, нашао да је по Т. Бр. 94. закона о таксама, конституисана једна концесија, и ако оно у самој ствари значи само једно одобрење односно привилегију. У питању је била такса за одобрење отварања фабрике шпиритуса, којој је сопственик, датог одобрења пренео на једно друго лице. Држав. Савет је нашао да је то једна концесија која се не може преносити на другог без одобрења надлежне државне власти. Сопственик поменуте фабрике, занет није могао одобрење преносити на другог, али не зато што је то једна концесија, већ зато, што би се на тај начин прикрило неплаћање једне таксе за ту врсту одобрења и у чему и јесте смисао Т. бр. 94. Закона о таксама. Као што се види овде у конкретном случају није била у питању једна концесија, већ једна нарочита врста привилегије, међутим питање концесија код нас није регулисано на један општи начин, зато што закон о концесијама још не постоји. По чл. 133. и 139. Устава као што је раније напоменуто, Законодавни Одбор Народне Скупштине имао је да у пред-

¹ Г. Слободан Јовановић у своме делу *Уставно Право* мисли, да је по ранијем српском законодавству и ово био један тип концесија, те би оне као такве подлежале ревизији од стране Законодавног Одбора.

виђеном року изврши ревизију свих досадањих концесија, после чега би се вереватно донео за целу земљу један општи закон о концесијама. Таквог једног закона још нема, те је немогуће с погледом на *принципе позивативног права* дати један општи критеријум о концесијама. Једина се одредба о томе налази у чл. 117. Устава, по коме право монопола припада држави, као и то, да су руде, лековите воде, врела и природне снаге државна својина, о чему ће се донети и особени закон. Из ове уставне одредбе излази, да ће се тек нарочитим законом, који ће бити и општи закон за целу земљу, одредити појам и суштина концесије. Ипак по опште усвојеним појмовима шта је концесија, шта је она по својој економској намени и по својој правној природи, не би се ово одобрење које је држава дала у овом конкретном случају, а које се помиње у Т. бр. 94. закона о таксама, могло назвати концесијом. У толико је и гледиште Државног Савета нетачно у колико се односи на схватање појма концесије. Концесије може у ствари бити само онде, где је у питању пренос каквог искључивог права државне експлоатације или какве јавне службе на једно приватно лице или на какво приватно предузеће, што овде није био случај.

Закон о концесијама још није донесен, и према приликама које данас владају, не може се очекивати да ће то скоро бити. Међутим, потреба доношења једног оваког закона толико је евидентна да то не треба нарочито истицати. Нарочито привредни и фискални интереси то налажу¹.

Д-р Данило Ј. Данић.

Предуслови за успешну примену закона о чеку

Као што је познато, у Министарству Правде је израђен дефинитиван текст законских пројеката о меници и о чеку. Поједине одредбе ових пројеката биле су већ предмет стручне јавности. Треба се надати, и поред очајне спорости у раду наше Скупштине, да ће ови пројекти у најскоријем року бити поднети и Скупштини на озакоњење. Верујемо, да ће важност ових про-

¹ Овај рад изашао је у скраћеном обиму у *Тргов. Гласнику* Бр. 99.926 год. Овом приликом смо га опширније обрадили и допунили.

јеката одредити меродавне факторе, да што пре ови пројекти буду изгласани, не само због тога што они представљају велику вредност за нашу пословну средину, већ и зато, што је сваки законски пројекат, којим се спроводи унификација нашег позитивног законодавства, добродошао за нашу земљу, која је после седам година ослобођења остала још хетерогена у своме позитивном законодавству.

Циљ овог излагања није да узме у претрес правну и економску исправност одредаба које су унете у пројекат закона о чеку. О њему су као и о пројекту о меници, дале своје стручно мишљење готово све заинтересоване корпорације. Сама комисија за израду ових пројеката показала је много добре воље и труда — јер није жалила време — и цео свој посао је усредредила на адаптирању међународних пројеката о меници и чеку према нашим локалним, националним приликама. У том њеном раду она је била свесрдно потпомогнута од стране привредних установа и надамо се, да је ову потпору комисија успешно искористила, јер су последњи дефинитивни пројекти измењени у односу према првобитним пројектима, који су били предмет допуна и измена. Према томе, треба несумњиво очекивати, да ће наша земља добити два закона који ће у својој основи бити добри. Претпостављајући да ћемо добити један такав добар закон о чеку, поставља се питање: да ли је један добар закон о чеку довољан услов да се код нас развије интезивна употреба чека? Ово је питање целисходно, јер се често може чути, да је употреба чека код нас слаба у оскудици постојећег позитивног законодавства о чеку. Ми ћемо покушати да пружимо одговор на ово постављено питање и тиме ћемо проучити неке битне предуслове за успешну примену закона о чеку.

Историјско развиће чека показује, да је он створен утицајем самих трговачких и банкарских послова, чије је потребе чек задовољавао. Он није дело законодавства већ последица пословног развића једне средине. Законодавство је потом дошло да санкционише његову правну природу и призна му карактер једне законске исправе, регулишући оне односе које чек својом употребом и својом правном природом може да заснује. По-ематран као дело пословног живота, у појединим се земљама чак страховало, да се правна природа чека потврди путем закона. Тако је н. пр. у Немачкој, када је питање доношења закона о чеку било стављено на дневни ред, постојала једна јака струја

која је била против доношења закона о чеку. Она је сматрала, да је опасно укалупити чек у законске одредбе и на тај начин спречити његову природну еволуцију која му се намеће развићем пословних односа, понаособ банкарских. Веровало се, да ће доношење закона о чеку делати негативно на употребу чека, јер ће такав закон неминовно морати предвидети разне санкције, које могу ограничити употребу чека. И нарочито, противници закона о чеку подвлачили су неоспоран факат, да је употреба чека у Немачкој јако развијена, и да се стално развија и ако не постоји закон о чеку. Поред свега овога, крајем прошлог века је створен један јак покрет у корист доношења закона о чеку и после великог интересовања које су показали готово сви пословни кругови за ово питање, донет је закон о чеку тек 1908. Овако позно нормирање чека путем закона у Немачкој објашњава се горњим излагањем.

По нашем схватању, потреба да се правна природа једне исправе као што је чек регулише путем закона, неоспорно је од велике користи за правилно развиће послова који се врше посредништвом чека као платежног средства. Утврђивање рока за презентирање, услови протеста, одговорност за чек без покрића, застарелост, обавезе чековних лица, могућност опозива, природа чековног покрића, и т. д. . ., све су то елементи од прво-класног значаја за правилну и успешну употребу чека. Истина је, да они могу бити регулисани на основу пословних трговачких обичаја, али у данашњим развијеним и напредним економским приликама, обичаји су постали несолидна база за правне послове и нису познати свима онима који учествују у економском животу, а то су данас махом сви грађани једне државе. И правосуђе се налази у једном тешком положају, ако путем аналогije и на бази начела општег права треба да доноси одлуке по једној исправи, која има све знаке једне самосталне правне исправе са својственим правним спецификацијама. У таквим случајевима неправичности су неминовне. Уопште цело трговачко право је творевина економских односа који се развијају готово независно од позитивног законодавства. У питању регулисања правних норми које имају економски и трговачки карактер, законодавство је споро и не стиже, да оним темпом регулише нове односе и нове исправе са којим се они појављују на површини данашњег интензивног пословног живота. Али се међу тим правним иновацијама истичу увек важнија, која неминовно захтевају интер-

венцију законодавства. Такав је случај са чеком и већина држава има свој закон о чеку и нема разлога, да наша држава и даље остане без једног закона о чеку.

Али је јасно, да један добар закон о чеку може делати само на исправну употребу чека, а никако се њему не може признати та мађијска моћ, да изазове интезивну употребу чека. Француска је добила готово најраније закон о чеку (1865), али је код ње питање интезивне употребе чека још увек на дневном реду и последњих година је француски законодавац доносио разне законе, да осигура у земљи још већу употребу чека. Али сви ти покушаји од стране законодавца нису имали свога жељенога циља. Дакле, интезивна употреба чека је независна од закона о чеку и у вези је са другим околностима, које су много важније за ову употребу од законских одредаба. У нашој земљи, као и у многим другим земљама има и било је увек доста добрих закона, који су остали мртво слово на хартији и нису доживели ону примену, коју је имао у виду законодавац доносећи их. Зато, код нас треба стварати околности које ће изазвати интезивну употребу чека, јер је чек исправа од капиталне важности за економски промет једне земље и пружа небројене користи чије претресање може бити предмет једне дуже засебне студије. Ми ћемо покушати да изнесемо ове околности или као што смо их назвали предуслове, који имају јаког дејства на употребу чека независно од једног доброг закона о чеку.

Један од најглавнијих предуслова за успешну употребу чека лежи у исправној банкарској пракси. Да би чек одговарао оној улози коју он са успехом врши у Енглеској, Америци, Италији, Немачкој и другим напредним земљама, потребно је, да и код нас улагачи и имаоци активних текућих рачуна буду обезбеђени у погледу повлачења дугујућих им сума од стране новчаних завода. Исплата сваког исправног чека по презентирању не сме ни у једном моменту да буде доведена у питање. Потребно је, да се у нашој земљи створи такав банкарски поредак, који ће уживати како код пословних кругова, тако и у широким масама, апсолутно поверење. Чек је новац, једно платежно средство чија сигурност не лежи толико у чековном закону и гаранцијама, које га опкољавају, колико у једној исправној пракси. Закон о чеку може бити најсавршенији по својим одредбама и ипак промаштити своју улогу, ако новчани заводи не буду строго водили рачуна о своме ликвидитету и основним

начелима банкарског рада ради задобијања поверења. Са развијањем чека развија се упоредо просперитет банака, јер употреба чека условљава предходна покрића у новцу, која се у виду текућих рачуна формирају код новчаних завода. У колико публика осећа већу потребу за употребу чека, у толико она више доноси свој новац банкама. А она ће тај свој новац бесплодан и економски некорисан у толико више поверавати банкама, у колико према њима буде имала већег поверења. Дакле, кредит који новчани заводи уживају код публике представља једну капиталну чињеницу за интензивну употребу чека. Тај се кредит не ствара законом о чеку, већ самом делатношћу новчаних завода, која ни у једном моменту не сме да дозволи, да се капацитет плаћања једне банке доводе у питање. Новчани заводи који првенствено прибављају новац путем улога на штедњу и отварањем текућих рачуна морају искључиво пласирати свој новац у краткорочне послове и своја стања публиковати сваког месеца, како би публика могла самостално вршити контролу над овим стањима. Као што је у напредним банкарским земљама, нарочито англо-саксонским, банкарски рад готово јаван, тако и код нас никаква мистерија не треба да лебди над једним новчаним заводом, који је намеран да разграђава употребу чека.

Наше је новчарство последњих година прошло кроз једну тешку кризу и од ове кризе, не могу још многи новчани заводи да дођу себи. Поједини новчани заводи, који су пали, дали су доказа квалификованих злоупотреба са туђим новцем. Све су те злоупотребе мање више остале без икакве санкције. Оне су дале повода, да се у нашој земљи доносе произвољни закључци о целом банкарском реду. Како су ти закључци у већини случајева били оптужног карактера, то је кредит новчаних завода у нашој земљи много пољуљан. Само захваљујући једној великој стагнацији у пословима, која је изазвала велики диспонибилитет, осећа се прилив улога на штедњу код новчаних завода. То је једна утешна појава за наше банкарство и било би умесно, да новчани заводи сачувају ово поверење, које се стицајем наших економских прилика ипак формирало у њихову корист. У стицању и сачувању овог поверења банке треба да буду једнодушне и саме од своје стране, не изолујући се у свој лични ограничен делокруг рада, реагирају против инсинуација, које се на њихов рачун праве преко јавности, али у исто време и саме жигосу онај банкарски рад, који није солидан, већ штетан по њихове

заједничке интересе. Питање поверења и кредита у наше новчане заводе, то је проблем нашег банкарства, који треба да буде предмет озбиљне пажње, да би банке у нашем привредном животу имале ону улогу, које имају њихове посестрине у напредним земљама. Тај кредит и то поверење представљају тако исто најважније предуслове за интензивну употребу чека у нашој земљи, од које ће на првом месту имати непосредне користи сами новчани заводи.

Радам, којим ће се строго водити рачуна о кредиту, новчани ће заводи успети да заснују везу са свима онима који имају нешто новаца на расположењу. У напредним државама се ретко нађе лице, које нема никакве везе ни са једном банком. На том развијању односа између новчаних завода и публике треба систематски делати. Ови развијени односи представљају тако исто један од битних предуслова за успешну употребу чека, јер ће чек само тако моћи постати једно обично платежно средство, а не исправа једног малог броја пословних људи. Овој тесној вези између публике и новчаних завода има се на првом месту приписати успешна употреба чека у англо-саксонским земљама. Један француски правник у својој књизи о чеку, која је публикована 1885, примећује, да је у Енглеској један од првих услова поштовања према једном лицу веза са једном банком, Он спомиње једног путописца, који је у Енглеској, питајући једног бакалина о разлици између човека и џентлмена, добио одговор, да та разлика постоји у томе, што се човек служи новцем, а џентлмен чеком. Мада ова разлика данас у Енглеској нема свог значаја, јер су у овом погледу сви Енглези постали џентлмени, ипак је ова анегдота врло интересантна у погледу тумачења психологије англо-саксонских народа, којој се има приписати развиће тесних веза између публике и банака. Ако ову психологију упоредимо са нашом психологијом, ми ћемо доћи до сасвим супротних закључака. Код нас се свако кидање односа са једном банком пре може сматрати као успех него као неуспех, узимајући у обзир данашњу високу каматну стопу. По нашем менталитету је тешко заснивати поштовање према људима на основу њихових веза са банкама. Чак шта више, такви се људи третирају са много мање симпатија него они, који уопште немају никаквих веза са новчаним установама. Функција кредита је у нашој земљи везана са зеленаштвом појединаца, коме се одају и поједини новчани заводи из унутраш-

њости. Зеленаштво из друге половине 19 века нашло је својих следбеника у данашњем времену високе каматне стопе. За једну је земљу жалосно када се данас у 20 веку зацари зеленаштво и од њега створи један уносан посао. Против зеленаштва се имају борити на првом месту новчани заводи, јер оно њима штоди. Зеленаштво тешко погађа публику и одстрањује тешњу везу са новчаним заводима. У једној напредној земљи новчани заводи морају имати фактички монопол кредитних послова. Кредит мора бити конструктиван за онога кога ужива; он је данас, међутим, опасност и у својој суштини постаје деструктиван за титулара. Несумњиво, да за овакве прилике велика одговорност пада на наш папирни новчанични систем који је изазвао високу каматну стопу, да не побројавамо и друге узроке који су потенцирали ову стопу. У сваком случају, овим смо хтели само да подвучемо колико је данас тешко васпоставити везу са новчаним заводима, што представља једну опасност за успешну употребу чека. Као у Енглеској, чек захтева да свако лице без разлике, које има новаца, а које није способно за пословне спекулације, повери исти новчаним заводима. Успешне употребе чека биће само онда ако свако буде имао што мање новаца код себе и своје обавезе плаћао путем чека, а до тога ће се доћи тек онда, када се и код нас употреба чека буде сматрала као једна отменија радња, с обзиром да она претпоставља везу са једном банком. На банке пада зато велики задатак, да својом исправном делатношћу окупе око себе сву публику по могућности.

Један врло важан предуслов за успешну употребу чека лежи у пословној исправности и части саме публике. Чек се не сме издавати без одговарајућег покрића и тиме служити као средство злоупотребе. Таква се радња има третирати као нечасна, ако се жели да од чека створи платежно средство достојно поверења. Енглеска, као колевка чека, пружа нам један леп пример народа где је издавање чека без покрића једна велика реткост, јер такви чекови бацају једну моралну љагу на издаваоца. Ова је пракса у погледу исправности вученог чека у толико интересантнија и важнија, у колико се има у обзир, да енглески закон о чеку уопште не предвиђа потребу предходног покрића за чек. »Као што онај класични законодавац није прописао казну за оцеубицу што није мислио да тога може бити, а не што то није хтео казнити, — примећује духовито писац

једне од најбољих студија о чеку у нашој предратној правној литератури, — исто тако и енглески закон не говори изрично о покрићу, што и не помишља да другчије може бити». . . Интезивна употреба чека захтева, дакле, јаке моралне особине једне средине и свака злоупотреба чека од стране издаваоца има се сматрати као мрља нанета његовој части. Само са таквим појмовима може се од чека створити једно успешно платежно средство са великим економским позитивним последицама. У интересу стварања једног оваквог морала, можда је било умесније унети нешто строжије санкције у пројекат закона о чеку, него оне које су у пројекту предвиђене за чекове вучене без покрића.

У нашој средини, специјално србијанској, употреба чека је сасвим примитивна. Наши београдски новчани заводи често на место чекова употребљавају банкарске упутнице и овима се служе њихови комитенти. Сам трговачки сталеж код нас врло слабо оперише са чековима у унутрашњем промету. Што се тиче приватних лица, међу њима има само један мали број, који је боље образован у банкарским пословима и који се зато служи овим банкарским упутницама или чековима. Дакле, за интерну употребу чек је код нас врло слабо употребљен и таква се употреба неће изменити ни после доношења закона о чеку, ако се не предузму потребне одговарајуће мере. Као једна од првих мера треба споменути једну срачунату пропаганду коју су дужни новчани заводи спровести, било самостално, било преко њихових професионалних установа. Тој пропаганди треба да буде циљ : упознавање наших широких маса са свима оним користима које неминовно произилазе из употребе чека. Та се пропаганда може водити преко јавности, путем кратких и прецизних циркулара, преко згодних малих књига, преко свих комора и њима сличним установама. Сама би држава дала доказе велике мудрости, ако би за један извесан број година ослободила чековне бланкете сваке таксе, па и оне минималне од 0.50 динара, која се данас плаћа по закону о таксама. На тај би се начин чек фаворизирао и постепено би продирао код широких маса, док не би постао једна неумитна потреба. Оно што би држава изгубила на овој такси то би накнадила на отварању нових текућих рачуна, чији би се број употребом чекова неминовно повећао код новчаних завода. Оваква једна систематска пропаганда инспирирана од стране самих банака, а потпомогнута од стране надлежних фактора, дала би несумњиво позитивне резултате.

Све ове предуслове које смо побројали треба систематски спроводити, ако се жели да закон о чеку има свога успеха и не остане мртво слово на хартији. Ови су предуслови међусобно повезани и представљају једну целину за чије ће спровођење требати несумњиво доста времена и труда. Ми скрећемо пажњу на њих како се не би све очекивало од закона о чеку и како би се у самом почетку примене овог закона посветила пажња и на ове предуслове.

Dr. Д. Мишић

Билансирање хартија од вредности

Акционарска друштва се жале на сувише велико пореско оптерећење. Али њихове замерке пореском систему нису само у погледу висине пореске стопе. Има фискалних прописа који их натерују да праве закључне рачуне на начин који не одговара здравим принципима билансирања једног предузећа.

Пропис на који циљамо јесте тачка 2. члана 71. закона о акционарским друштвима од 1896. године, који гласи: »Хартије од вредности стављаће се (у биланс) по курсу последњег дана пословне године«. Ова одредба, као што се види, нема фискални карактер, али се пореске власти позивају на њу приликом разрезивања порезе.

За једног површног посматрача, та одредба би могла изгледати логична. Књижити хартије од вредности по цени утврђеној на берзи на дан закључења књига, према томе најприближнијој њиховој вредности, изгледа да би одговарало најбоље стварном стању. Међутим, по принципима књиговодства ствар стоји другојачије. Роба једног предузећа уноси се у биланс по цени коштања изузимајући случај кад је цена пијачна те робе испод цене коштања, у коме случају се оно билансира по пијачној цени.

Ако би се роба билансирала по пијачној цени, онда би такав начин књижења имао ове рђаве стране. У већини случајева немогуће је утврдити праву пијачну вредност робе, односно најповољнију цену по којој би се роба могла сигурно продати. Стога би се морало оставити предузетнику да он,

по своме нахођењу одређује цену робе. То би давало маха злоупотребама, јер би било лако покрити губитке или повећавати добит форсирањем пијачних цена инвентарисане робе. Ни берзански курс није увек сигуран ослонац за одређивање цене робе, јер он резултује од понуде и тражње једног берзанског састанка и ако би једно предузеће покушало да ликвидира свој сток робе, велико је питање да ли би успело да том повећаном понудом не поремети равнотежу и не обори цену.

Друга рђава страна би била та, што би се таквим начином билансирања појављивала у билансу добит која би потицала од разлике између цене коштања и цене по којој је роба унета у биланс. Таква добит била би не само нереализована већ и врло проблематична добит. Узмимо пример да једно акционарско друштво уложи свој резервни фонд у хартије од вредности (као што то закон и налаже) — рецимо у обвезнице $2\frac{1}{2}\%$ ратне штете. По закону приход од резервног фонда иде на његово ојачање. Према томе резервни фонд тога друштва би се мењао из године у годину на више и на ниже према курсу тога папира. Осцилације пак резервног фонда могле би се тумачити неповољно од стране необавештене публике по друштво. Ако би ти папири припадали групи »слободних папира« т. ј. оних који нису дотирани резервном фонду, онда би разлика између куповне цене и курса последњег дана пословне године се књижила, ако је курс већи од куповне цене, као добит, која би чак могла бити и подељена акционарима у облику дивиденде, и ако друштво на њима није ни паре још зарадило.

Што наш закон о акционарским друштвима садржи такву одредбу, томе се не треба чудити, јер он не оскудева у лошим одредбама, и по опште усвојеном мишљењу то је један од наших најгоре израђених закона. Трговачки закон који важи за Војводину и Хрватску прописује да се: папири течај имајући могу уврстити у биланс највише до течаја што су га имали последњи дан пословне године.

Одговарајућа одредба Трговачког Закона за Босну и Херцеговину још је боље и јасније стилизована. По њој се папири, који се котирају на берзи, уносе у биланс »по правилу« по оном течају који је био последњег дана пословне године, али ни у ком случају не већим износом од оног по коме су купљени. Ова два закона, дакле не натерују друштва, да састављају биланс са фиктивном добити, као што то чини закон од 1896.

године. Замерка, да биланс, у коме би хартије од вредности биле унете по мањем износу од њиховог курса последњег дана пословне године, не би одговарао стању ствари, и да би се према томе могао назвати неверним — неоснована је, јер се неверним и лажним билансом може назвати само онај, који представља стање повољније него ли што је оно у ствари. Сва пак солидна друштва имају неверан биланс у толико што не исказују сву своју активу и тиме стварају прикривене резерве. У осталом, и закон од 1896. дозвољава то изрично, и то у истом члану 71., кад је реч о билансирању непокретности.

Могло би се поставити питање, зашто акционарска друштва упућују своје протесте противу ове одредбе фискалним властима, кад закон о акционарским друштвима није Закон фискалног карактера, и кад се о његовој примени стара Министарство Трговине и Индустрије, а не Министарство Финансија? Међутим, закон о акционарским друштвима има толико недостатака, нелогичности, контрадикција, да је живот у њему направио доста бреша и надлежна власт често пута намерно затвара очи пред тим неопходним прекршајима закона. Да наведемо само један од најеклататнијих примера: према чл. 80. тога закона акционарска су друштва дужна уложити свој резервни фонд у државне хартије од вредности, или друге домаће, сигурне вредности, које носе сталан интерес — међутим веома су ретка друштва која су испунила ту законску одредбу и, колико нам је познато, ни једно од њих није ни запитано од надлежне власти зашто не одговара својим законским обавезама.

Заштитник закона није дакле, кад је у питању билансирање хартија од вредности, Министарство Трговине и Индустрије — оно нема ништа против тога да биланси исказују хартије од вредности по мањем износу од курса последњег дана пословне године, на против оно, према својој привредној политици може само анкуражирати стварање прикривених резерви. Као заштитник закона се појављује у овом случају Министарство Финансија, јер налази да би се, не примењивањем те одредбе члана 71., штетио фискални интерес државе.

Истина је да би се билансирањем хартија од вредности испод курса смањила исказана сума добита, па према томе и пореза коју друштво треба да плати. Али ми смо видели да то у ствари и није добит све дотле док се хартије не продаду — с друге пак стране та добит неће измаћи фискусу онога дана кад она буде реализована продајом хартија.

М. Бошковић.

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Из праксе Државног Савета по финансијским споровима

I. — Главна Контрола поднела је тужбу Државном Савету противу решења Мин. Финансија (Ген. Дир. Царина) Ц.Бр. 7192 од 12. III. 1925. године, која тужба гласи : »Главна Контрола у својој општој седници од 14. маја тек. год. размотрила је ово решење са односним прилозима и нашла : да је исто по све произвољно — незасновано на закону са следећих разлога :

Да је под 1. декларација Ц.Бр. 750-24 год. између осталог оцарињено 57 комада израде од белог гвозденог лима у тежини од 5405 кгр. по тар.бр. 59. 2-а дакле по тарифском броју, по коме вели решење Ц.Бр. 7192-25. год. да је се требала ова роба оцаринити, те према томе овде не постоји повраћај царине.

Поред овог у под ./ актима постоји под Бр. 1187-24. г. мишљење експерта технолошког, професора универзе г. Душана Томића, да се ова роба има царинити као израда према материјалу и изради т.ј. у овом случају по Т.Бр. 559 2-а на основу кога је царински биро и донео одлуку, да се ова роба царини по Т.Бр. 559 2-а после чега ни у ком случају не би се требало узети у обзир одлука нестручног савета односно Министра Финансија, пошто је на то гледиште стао и Државни Савет у својој одлуци од 15. IX, 1910. год. Бр. 10193. »Уверење Бироа као надлежног фактора за оцену каквоће робе и примене тарифе, има у сваком случају, већу вредност но посматрања и гледишта појединих царинских чиновника. Оно ову превару одржава увек и према гледишту Министра Финансија пошто се и његово гледиште има сматрати као мишљење појединачно«.

Ово нападнуто решење Министра Финансија гласи : »П. М. трговац из Ц. моли да му се врате наплаћене царинске дажбине код друге царинарнице у Ц. по декларацији Ув. Бр. 756 од 11. X. 1924. године. Поводом ове молбе размотрио сам односни предмет, па сам нашао да је молба умесна и на закону основана, јер се роба према одлуци царинског савета Ц.Бр. 56552 од 2. дец. 1924. године имала царинити по Бр. 559 2-а царинске тарифе. С тога а на основи чл. 56. цар. закона, а по саслушању царинског савета решавам : да се молиоцу наплаћене му дажбине врате и то на име царине 2162 динара и на име ажије 21.620 динара«.

У одговору своме на тужбу Министар Финансија актом од 12. V. 1925. године Ц.Бр. 40862, поред осталог наводи : »Што се тиче осталих примедба Главне Контроле оне су неумесне, јер немају законског ослоња. Главна Контрола претпоставља мишљење експерта технолошког, професора универзитета г. Душана Томића, као и мишљење царинског бироа, одлуци ца-

ринског савета, кога назива нестручним саветом, наводећи и једну одлуку Држав. Савета Бр. 10193 од 15. септембра 1910. године, који је у истој заузео слично гледиште. Овакво раније гледиште Државног Савета неправилно је и коси се са позитивним прописима царинског закона, па према томе и примедбе Главне Контроле у смислу заступљеног гледишта Државног Савета неумесне су и незаконите.

Не може се спорити стручност Царинског Савета, као једног тела, које је установио сам закон, регулишући му делокруг рада и дајући му извесну компетенцију, тим пре, што је та установа састављена искључиво од стручних органа и према томе Царински Савет и има само карактер једне стручне организације.

Да би боље објаснио предња факта наводим: По последњем ставу члана 53. царинског закона: »ако би се при самом прегледу робе нашло, да се уверење слаже са робом, али да није правилно примењена тарифа, чиновници који преглед врше, поднеће о томе не задржавајући експедицију робе писмену и разлозима поткрепљену представку царинарници, која ће спровести Царинском Биро-у за обавештење, а овај ће је опет са својим разлозима, било да усваја или одбацује разлоге чиновника, послати Царинском Савету на решење«.

По првом ставу чл. 54. Царинског Закона »Противу оцене каквоће робе и примене тарифе садржине у овим уверењима може се жалити Царинском Савету у року од 5 дана«. По другом ставу истога члана »Царински Савет решава о каквоћи робе, ако се и царински биро за обавештење не би сложио у оцени робе и увек у случајевима из чл. 53. последњег става«, а по последњем ставу чл. 54. царинског закона »Одлуке Царинског Савета у сваком од побројаних случајева подносе се Министру на одобрење и оне су извршне чим их он одобри«. Из напред наведеног довољно је јасно, да царински савет по самом закону има последњи степен надлежности у погледу наведених спорова о каквоћи робе, наравно презумирајући одобрење министрово, па будући да је исти највиша по закону власт за поменуте спорове, било би апсурдно и говорити о нестручности царинског савета, јер би се тиме негирале функције овог, дате му самим законом. Према свему напред изложеном, решење Ц.Бр. 7192-25. г. правилно је и на закону основано, те молим Државни Савет да тужбу Главне Контроле као неумесну одбаци«.

Решавајући горњи случај по тужби Државни Савет је пресудом својом од 18. фебруара 1926. године Бр. 38667 одбацио тужбу Главне Контроле као неумесну са ових разлога: »Што су прописи о каквоћи предмета, на које је наплаћена спорна сума, тако јасни да искључују сваку сумњу о примени царинске стопе. У општој царинској тарифи учињена је подела по природи врсти и изради предмета, на које се наплаћују царинске дажбине, према прописаној стопи тако, да се у сваком поједином делу налазе предмети једне одређене врсте и израде, па се према томе

и примењује царинска стопа. Бр. 559 2-а опште царинске тарифе предвиђен је у XIV. делу, у коме су одређене стопе за метале и израде од њих. Под тај број спадају »остале на другом месту напоменуте израде од лима«. То значи, да тај број важи за све израде напоменуте у XIV делу. Међутим, у томе делу предвиђени су, без мало, искључиво предмети потребни за израду предмета који тиме добијају дефинитиван облик и који су намењени одређеној сврси. Према томе, међу предмете не могу да спадају и они по којима је покренут овај спор, јер су они потпуно израђени. Као такви они су изречно предвиђени у XIV делу опште цар. тарифе, који обухвата машине, апарате и т. д., и то под Бр. 641, по коме се царине све машине и апарати на другом месту напоменути или који се нигде не подразумевају. Према тако јасном наименовању а по приложеним угледима, царински савет био је дужан као и надлежан према чл. 54. цар. закона, да поништи погрешно мишљење царинског биро-а при београдској царинарници, што је одобрио и Мин. Финансија. У препису тужбеног решења погрешно је наведен број 559 2а опште цар. тарифе, што се види из оригиналног решења, па та грешка нема никаквог утицаја на расправу овога спора».

II. — Задружна Банка из С. изјавила је тужбу Државном Савету противу решења Мин. Финансија од 15. септ. 1922. г. Бр. 57492 којим су одбијени од тражења да им се врати дажбина наплаћена код царинарнице која је по мишљењу тужилачке банке противузаконо наплаћена. Министар Финансија актом од 10. XI. 1924. г. Ц.Бр. 53949 наводи : »Да остаје при разлозима у отужбеном решењу и да не може усвојити разлоге у тужби, пошто ничим није доказано, да је тужилац био спречен од стране царинских чиновника да декларацију уплати у очи дана повишења монополске таксе. Шта више што не би се смело ни претпоставити, јер би на тај начин могао сваки да се изговара и да тражи повраћај.

Расматрајући овај случај по тужби Државни Савет је пресудом својом од 19. новембра 1924. године Бр. 36801 поништио горње решење Мин. Фин. са следећих разлога : »Не може остати у снази тужбено решење као противно чл. 56. цар. закона. Овај пропис условљава тражење повраћаја наплаћених царинских дажбина једино роком. Према томе сасвим је споредно којим је путем поднесена молба за повраћај. Сем тога, тражење повраћаја није се могло одбити са тога разлога, што је било упућено Ген. Дирекцији Посред. Пореза јер је жалилац на то наведен решењем в. д. управника с-ске царинарнице Бр. 2621 од 28. априла 1922. године. Не може да опстане ни разлог одбијања истакнут у одговору на тужбу, да тужилац није доказао да је кривицом надлежних царинских органа уплаћена декларација тек 14. јануара 1921. године. Тужилац је тврдио, и ту своју тврдњу поткрепио декларацијом с-ске царинарнице Ув. Бр. 4177-21 да је по њој прорачун дажбина извршен 13. јануара у

2 1/2 часа по подне, и да је поднео благајни ради уплате, али да она није примљена због претрпаности посла. Према томе дужност противу доказа пада на царинску власт. Међутим царински орган, који је у оно време вршио дужност благајника није био у стању да побије тврђење тужиочево, па се оно сматра за доказано, јер је потврђено и околношћу да је прорачун извршен 13. јануара много времена пре затварања благајне. Али без обзира на све наведено, у овоме случају се није могла наплатити монополска такса са разлога, што према принципу који постоји у царинској пракси нове дажбине не примењују се на робу која је пријављена до дана када су те дажбине заведене. Према томе није меродаван дан наплате него дан пријаве. Са тих разлога тужиоцу се има вратити неумесно наплаћена сума на име монополске таксе на шећер.

III. В. С. из Госпића изјавио је жалбу Државном Савету противу решења Мин. Финансија (Ген. Дир. Царина) Ц.Бр. 48697 од 24. новембра 1925. године. То решење против кога је жалба изјављена гласи : »И. К., В. С. и М. Г. жале се на решење царинарнице у Јасеници Бр. 3937 од 30. VII. 1925. год. којим су кажњени за дело из чл. 81. цар. закона наводећи да су кажњени што су издали једно колето путничког пртљата неоцарињено, а које је било упућено у Суњу а не за Сисак као што решење наводи; уз спорну робу није било никаквих царинских докумената нити обележја на истој по којима би се видело да је роба царињена. В. С. и М. Г. у жалби наводе исто што и И. К., само што кажу да је путнички пртљаг ослобођен од државних цар. дажбина по чл. 6. тач. 6. цар. тарифе, као да је роба била упућена са исправним товарним листом. Расмотрио сам акта овога предмета и оценио, како истрагом прибављене доказе, тако и жалбене наводе, па сам нашао, да је жалба благовремено поднета, њени наводи неумесни, а царинарничино решење правилно и на закону основано са разлога : што се постојање дела и кривична одговорност окривљених доказује, актима уредно вођене истраге из којих се види, да је спорна роба била упућена за Сисак неоцарињена, а не за Суњу, те се њихови наводи у жалби имају одбацити као неумесни, јер путнички пртљаг према распису бр. 104 подлежи плаћању царинских дажбина. На основу наведенога и чл. 199. цар. зак. а с погледом и на закон о таксама, а по саслушању царинског савета решавам : да се решење царинарнице у Јасеници Бр. 3937 од 30. VII. 1925. године, оснажи као правилно и на закону основано јер је донето према одлуци царинског савета Ц.Бр. 891-25. г. коју је усвојио и Г. Министар Финансија, а жалба одбаци као неумесна. У случају немогућности наплате изречене казне над окривљенима у смислу чл. 180. цар. закона, учиниће се одговорном Дирекција Државних Жељезница«.

Сви окривљени у жалби упућеној Државном Савету изнели су од прилике оне исте разлоге које су изнели и у жалби

Мин. Финансија противу осудног решења царинарнице. У исто доба и Дирекција Државних Жељезница у Загребу по овоме предмету дала је следеће изјашњење : »Главна царинарница другог реда Јесенице својим решењем Бр. 3937 од 30. VII. 1925. године осудила је складиштара на станици В. С. М. Г. и И. К. на станици Суња, да солидарно плате изречену царинску казну у износу од Динара 72.465, и да сваки од горе именованих плати 2.350 по наособ на име таксе за извиђај и осуду за то, што је њиховом кривицом на станици Суња издата странки једна кошара путничког пртљага у тежини од 37 кгр. пре оцарињења. Горе споменута царинарница доставила је односно осудно решење изравно осуђеним службеницима без знања Дирекције, тако да су се исти против решења царинарнице Јесенице жалили на Г. Мин. Финансија. Обзиром на то, што је Г. Мин. Финансија својим решењем Бр. 48697 од 24. XI. 1925. г. оснажио решење царинарнице Јесенице, принуђени су били горе споменути да се жале на Државни Савет пошто је решење Мин. Финансија гласило лично на њих«.

Државни Савет решавајући овај случај по жалби решењем својим од 3. дец. 1926. године Бр. 36861 поништио је решење Министра Финансија са следећих разлога : да решење не одговара закону и не може опстати у снази. Одлуком Опште Седнице Државног Савета од 28 и 30. марта 1925. године Бр. 10782, протумачено је, да одговорност по чл. 81. цар. закона кад је возилац жељезница има првенствено сносити жељезница и у случају проналаска одговорног органа.

Па како је у овом конкретном случају возилац био »Јужне Жељезнице« и кривица учињена у 1922. г., и како су оне за све кривице учињене по царинском закону до закључно 31. августа 1923. године, ослобођене сваке одговорности расписом од 8. маја 1924. године Ц.Бр. 21428 и чл. 279 фин. закона за 1924-25. годину, то ни жалилац није могао бити кажњен у смислу горњег ни као бивши службеник Јужних Жељезница, ни као службеник Држав. Жељезница. Зато а на основу чл. 201. цар. закона Државни Савет решава : да се решење Мин. Финансија Ц.Бр. 48697 поништи.

Сва ова три случаја карактеристична су по томе, што је Државни Савет поништио у два случаја решење Министра Финансија, налазећи да су сва три противна закону, а у трећем одбацио тужбу Главне Контроле. Ово је довољно карактеристично за рад управних одн. финансијских власти. Пишући раније о овоме, ми смо нарочито били подвукли, тенденцију финансијских органа, да приликом вршења финансиских прописа гледају поглавито на то да фактични интерес у сваком случају буде остварен без обзира да ли ће тиме, у појединим конкретним случајевима, бити повређена права појединаца. Приликом вршења финансиских прописа, финансијски орган, имају у виду само фискално начело и труде се да фискални др-

жавни интерес задовоље до максималних граница не старајући се много за правилну примену позитивног права.

Ова тенденција финансијских органа, која се јасно испољава и стално проводи за ово неколико година, није се ублажила ни ове године, и услед таког рада финансиских власти, Државни Савет је и ове године имао много посла, и у већини конкретних случајева успео је да органе фин. власти упути на правилну примену закона.

Д-р Д. Д.

Са Изложбе Мословачког Народног везива

Кратко време је у Београду, у дому Кола Српских Сестара трајала мала и симпатична изложба кућевно-индустријске везиљске делатности, коју су приредили Г. С. и Г-ђа Н. Шајновић из Осекова, Мославина-Поповача. Од изложених извезених предмета особито је вредно истаћи хаљине за одрасло женскиње и децу, узглавнике, шалеве, ручне торбице, кутије за накит, завесе, послужавнике, корице за мапе, албуме и т. д., као и оделите комаде везова, који служе као украс на хаљинама и у покућству. Највећи део мотива позајмљен је са *печа*, великих везених марама, које су биле у старије време у ношњи хрватских жена. На њима је доминирала срећно компонована и живо вахно колорисана криволинијска орнаметика. Са три технике рада и девет боја конаца постигнуто је шаренило пријатно за око. Имало је доста мере и укуса у распореду веза на изложеним објектима претежно од домаћег кончаног и свиленог платна, етамина и крепдешина. Особито су леви везови на кожи и модерни узглавници извезени најнежнијим тоновима љубичастих, циметових, мрких, плавих, жућкастих и др. свилених конаца. Сав овај вез раде мословачке сељанке којима Г. Шајновић даје узорке, које иначе сам копира, своје ткајине и свилени конац. Израда је беспрекорно лепа и солидна. Награде зависе од величине и компликованости узорака. За израду сасвим лаких и малих комада везова предузетник плаћа на 10, 15, 20 динара; за завесе са орнаментиком која се изводи у процесу ткања око 150 дин. а за оне на којима је привезена техника рада као на печамма и 400—500 динара.

Многи разлози говоре за подизање и унапређење кућевне индустрије у нашој земљи. Зашто ми неби традиционални кућевни мар наших жена, ткање и везиво, модернизирани? Ово су у своје време учиниле скоро све напредне државе у Европи. А ми имамо у овој области рада толики број интересантних техника и читаво орнаментално благо, да би то била једна национална штета пустити све да ишчезне. Стара ова народна

уметност дала би се оживити, модернизирати као што смо видели на овој изложби и везеним предметима који се израђују у ткаоници веза у Сарајеву. Овим би се радovima запослио бар један део нашег сиромашног женскиња и временом би се створила јака и солидна ткачко-везиљска кућевна индустрија способна за експорт.

Милена Д. Лапчевић.

Народна Банка у 1926.

На место прегледа и упоређења, која чинимо сваког месеца на овом месту, даћемо овде један поглед на кретање главних послова наше новчаничне банке у 1926, уколико се то из осмодневних стања може констатовати, остављајући да о осталим врстама пословања говоримо тек онда, кад буду објављени завршни годишњи рачуни и извештај управног одбора о раду у прошлој години.

На дан 31. децембра, износила је метална подлога Народне Банке, у милионима динара :

	1922	1923	1924	1925	1926
Ковано злато	64,0	68,8	72,3	75,9	86,1
„ сребро	16,5	18,8	17,5	17,4	17,5
Страна монета	1,1	3,1	4,6	1,0	0,8
Депои на страни и девизе	267,5	348,0	379,9	365,6	334,3
Укупно	349,1	438,7	474,3	459,9	438,7

Карактеристично је за прилике у прошлој години, да се најјаче после рата повећала готовина у звечећем злату. Повећање износи, за годину дана, преко десет милиона златних динара. Међутим, у ранијим годинама то повећање није никад износило више од 3—4 милиона годишње. Политика наше новчаничне банке за појачањем металне подлоге у злату може се свакојако одобрити и похвалити. На ту потребу чешће је у нашем часопису скретана пажња.

Што се тиче, кованог сребра, оно се држи стационарно. Првих година после рата, најпре јавно, а за тим путем криумчарења, извезене су велике количине сребрних круна и динара. Њих и данас има тезаурираних, али Народна Банка неће да плати тржишну цену сребра, а не може се тражити да се за један сребрени динар прими један папирни динар. Сматрамо да је погрешка учињена, што се тај сребрни новац није прикупио у трезорима новчаничне банке. Њега има у приличним количинама још и у Албанији. Свакако би било јевтиније путем откупа прикупити ово сребро, него што би стало ковање нових сребрних динара.

Страна монета опада. Притицај валуте је слабији, него раније. То се нарочито опажа код долара, талијанских лира и француских франака. Тражња ових валута је доста велика и Народна Банка није могла да задовољи сву потребу. Отуда се јавља велика разлика у курсу измeђу ефективне валуте и девиза. Ранијих година је био обрнут случај, страна валута је је била јевтинија од девизе.

Није утешна појава и тиме би се морали позабавити не само банчина управа, него и представници Министарства Финансија и Трговине, што се у последње време смањује сток девиза код Народне Банке. Једино је 1922 године било стање страних девиза неповољније него крајем 1926. Међутим, за три претходне године депои на страни и девизе много су боље стајали него прошле године. У току целе године могло се приметити да девизе не притичу у оној мери као раније и да је држава, преко Народне Банке морала јаче интервенисати на девизионом тржишту, пошто банке нису могле свагда да задовоље тражњу.

Можда се донекле ово смањивање девиза може правдати повећањем златне подлоге. Зато је, у укупном износу металне подлоге разлика мања, него кад се посматрају потраживања на страни сама за себе. Јер, у 1924 повећање девиза износи 31 милион, а укупног стања 36, у 1925 смањиле су се девизе за 14 и за толико исто, скоро, укупно стање металне подлоге. Међутим, у 1926 метална подлога у укупном износу опада свега за 21 милион, докле се ток девизе смањује за 31 милион.

После металне подлоге, на страни активе најважнија је позиција зајмова. У том погледу стање је било овакво. Укупна сума зајмова по есконту и ломбарду износила је у милионима динара.

	1922	1923	1924	1925	1926
Менице	1421,2	1333,7	1289,2	1207,9	1241,9
Залогe	99,5	189,9	205,7	163,2	239,1
Укупно	1.520,7	1.523,6	1.494,9	1.371,1	1.481,0

Као што се види, промене нису велике. После знатног смањивања укупне суме зајмове у 1925, прошла година се приближује, у том погледу, стању од 1924. Менични портфељ опада, али је зато банка активнија у давању зајмова на залог хартија од вредности. Кредитна политика Народне Банке била је предмет велике пажње наше јавности у прошлој години. Тек кад буде публикован годишњи извештај, моћиће се говорити о величини отписа, о претварању краткорочних у дугорочне зајмове, о расподели кредита по професијама и местима итд.

Државни дуг остао је скоро непромењен, као већ неколико последњих година. Једино се, отписом из чисте добити, унеколико смањује дуг за откуп крунских новчаница. За 1926 годину смањен је за 37,8 милиона, према стању од 30. новембра 1926.

На страни пасиве, резервни фонд показује повећање за 1,3 милиона, а главница је остала 30 милиона. Најважнији па-

сивни посао банчин (емисија новчаница) показује следеће стање. На дан 31 децембра било је у оптицају новчаница у милионима динара :

1922	5.039,8
1923	5.790,2
1924	6.001,5
1925	6.062,6
1926	5.811,8

Као што се види, две претходне године циркулација је прелазила суму од шест милијарди, а прошле године је знатно мања. Она се у септембру и октобру приближавала пуној шестој милијарди, али је никад није прешла. За последњих осам дана месеца децембра повећала се циркулација са 165 милиона. Главни разлог смањеном оптицају треба тражити у опадању дуга државног за откуп девиза. Докле је крајем 1925 салдо разних рачуна — где се књижи ова операција — (на страни активе) износио 754,8 милиона, дотле се крајем 1926. смањује на 574,4 милиона.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Gustav Cassel, Fundamental thoughts in economies. London. 1925

Тешкоће, које су настале око спровођења Версајског и других уговора о миру, пружиле су јасан доказ, да се приликом склапања ових уговора није водило довољно рачуна о привредним законима. Питање репарација у природи и питање транжера озбиљно су узети у претрес тек доцније на конференцијама у Брислу и у Лондону уз учешће најбољих стручњака.

Смела а и увек прецизна излагања члана ових конференција шведског професора народне економије на универзитету у Штокхолму Густава Касела привукла су овом приликом нарочиту пажњу његовим теоријама. Г. Касел објавио је своје »Основе елементарне теорије цена« још у 1899 години, а његово дело : »Природа интереса на капитал датира из 1903 године. Како то, да су ова дела привукла свеопћу пажњу и придобила светски глас њиховом писцу тек сада, после 20 година ?

Узроци овако задоцнелог признања леже у томе, што је г. Касел био новатор, и класично-ортодоксна школа економије поклонила је његовим теоријама дужну пажњу тек тада, када је г. Касел имао ретко задовољство, да се у потврду својих теорија може позвати на стваран развој привредно-финансијских прилика у послератно доба, као и у току рата. Он је то урадио у својој књизи »Теорија социјалне економије у 1923 години.

Због необичног интересовања, које је ова књига изазвала у стручним круговима, Универзитет у Лондону позвао је г. Касела, да популаризира основне своје идеје слушаоцима тога Универзитета у једној серији од 4 предавања. Ова предавања, одржана лети 1925 године, сада су објављени под горе наведеним насловом.

Главна тековина ових дела за економску науку, којом је преокренут тумбе цео досадањи начин схватања од Адама Смита па до нашег доба, састоји се у томе, што г. Касел *потпуно одбацује теорију вредности*. Вредност ма којег предмета оснива се на његовом оцењивању, које се врши приликом његове куповине (трамповања), т. ј. на његовој цени. Са своје стране пак цена којег предмета, робе, *капитала па и новца* зависи од његове *scarcity* од тога, што се он налази у недовољној количини.

Подвукли смо речи: *капитал* и *новац* стога, што је необично интересантно, како писац третира и интерес на капитал, као једну примерну основну појаву привреде, апсолутно независну од раздеобе добара и (приватног) власништва на капитал. Основна идеја марксизма снажно се побија, дакле, овом новом теоријом. Али не само марксисте него и остали могу наћи озбиљну поуку у овој глави. Требало би, да је озбиљно проуче и сви они, који мисле, да се наредбама и наређењима може одредити односно снизити каматњак у нашој земљи. Као да за наше тржиште капитала не важи принцип *scarcity* (што се ови капитали код нас налазе у недовољној количини)?!

Не можемо се задржавати овом приликом на излагањима писца о примени индуктивне и дедуктивне методе у економској науци, нити на његовој теорији новца и златног основа важења (које захтева годишње повећање златних стокова за 3%). Мислимо, да смо доста јасно истакли, како се његовим теоријама отварају нови видови у економској науци.

Ал. В.

Milorad Djordjévitch, Le crédit Agricole en Yougoslavie. Alger. 1926. p. 289.

Светски рат и несређене послератне прилике су пореметиле нормалан ток школовања наше омладине. За неке он је донео потпун прекид њихових студија. Већина је добила могућност, да настави своје студије на високим школама савезне нам Француске. Ипак су и ови последњи добили могућност, да заврше своје студије тек у зрелијим годинама, но што је то обично случај. Приступајући крунисању својих студија у својој докторској тези наши ђаци су у обрађивање својих темата уносили стечено животно искуство. Докторске тезе нису само семинарски и кабинетски радови теоретичара, у њима се осећа стварност, оне траже да даду одговор на проблеме стварнога живота без излишног теоретизирања и без магловитих доктрина.

У области економских знања, која нас овде интересује, ми смо добили последњих година неколико радова, који имају стварну и трајну вредност. Ово важи нарочито за озбиљан научни рад г. М. Ђорђевића о Пољопривредном кредиту у Југославији, који је (на француском језику) објављен 1926 године од правног факултета у Алжеру.

На 22 стране увода ми налазимо кратак преглед привредног стања Краљевине: о њеној пољопривреди, шумама и рудницима, а у вези стиме и о аграрној реформи; о њеној индустрији, спољној трговини и најзад о њеним финансијама и државном дугу. Књига се дели на три дела. I део третира опште проблеме пољопривредног кредита, који може да буде

краткорочан, средњерочан и дугорочан, а организације пољопр. кредита да буду организоване на основу статизма, задругарства или пак на мешовитом систему.

У другоме делу своје књиге писац је прикупио податке о досадањој историји пољопривредног кредита у нашој земљи. На 70 страна су третиране установе пољопривредног кредита у прератној Србији, у Босни и Херцеговини, у Хрватској и Војводини и најзад у Словенији. За сваку покрајину су јасно изнети основи организације и тенденце у пословању. Несрећна подвојеност нашег задругарства на савезе са изричито племенским или страначким обележјем приказани у тексту лепо се види такође из таблице о броју задруга и о њиховом пословању.

З А Д Р У Г А

	кредитних	набављачких	других	укупно чланова
Београд има 1 савез и	1.227	717	62	2.006
Загреб има 1 савез и	340	1	2	343
Љубљана има 2 савеза и	307	97	184	588
Цеље има 1 савез и	97	10	55	162
Сарајево има 3 савеза и	345	1	1	347
Осијек има 1 савез и	—	168	7	388
Сплит има 1 савез и	174	27	54	255
Свега :	2.490	1.021	365	4.089

Трећи и највећи део књиге на 95 страна посвећен је новој организацији пољопривредног кредита, како је дефинитивно регулисана Законом од 12 јуна 1925 године. Претресане су све законске преуридије и нацрти из 1921 и 1924 године, а после налазимо необично концизно изнете све главне тачке новог Закона. Писац се не бави пророчанствима и савесно износи све рђаве стране статизма у пољопривредном кредиту. Уједно пак подвојеност задругарства тако је јасно приказана, да се потреба извесне државне интервенције намеће као сасвим логична последица. Писац брани ову тезу необориво јаким аргументима : пита се само, да ли је живот увек логичан ? Г. М. Ђ. и сам налази, да је чисто задружна организација — идеал пољопривредног кредита. Реалне прилике нашег задругарства захтевају, дакле, да се иде једноме другоме решењу, које — и ако оправдано приликама — у суштини својој носи клицу дефектне организације.

На крају књиге налазимо у прилозима потпун текст Закона и Правилника на франуском језику, као и подробну библиографију, где су наведене не само књиге, него и чланци, и званична документа и други материјали.

Не само лица, која се специјално баве питањима задругарства неће моћи мимоићи ову књигу, — она не сме да фали ни у једној библиотеци о привредним питањима у опште. Након савесног прегледа целе књиге ми смо нашли само, да би можда требало означити у таблицу на стр. 142, да су наше задруге већим делом набављачко-потрошачке, дакле »d'achat et de consommation, а не само потрошачке. Признајемо такође значај, који је имала Централна Каса задруга у Пруској за немачко задругарство.

од 1895 године на овамо. Ипак сматрали би за потребно напоменути, да је баш Рајфајзеновој организацији пошло за руком, да од 1876 године сачува своју Централну Банку. Ко зна да не би она постала једином задружном банком за целу Немачку, кад не би било конкуренције Пруске Касе са њеним »јевтиним« државним кредитима.

У нади, да нам млади доктор неће замерити ове ситне примедбе, очекујемо његове даље радове у напред уверени о њиховој научној вредности.

А. В.

Увођење у финансије, од Рафаела-Жоржа Леви, члана Института, сенатора, превео с француског Драг. Л. Стевановић. Београд. 1926. Издавачка књижарница Напредак.

Ово је дело одиста право *увођење у финансије*, написано тако значајки, да му замерке нема, а тако популарно, да може обавестити, т. ј. *увести* у финансије и најобичнијега лаика.

Ми имамо врло велику потребу за оваквим делима: економски и финансијски проблеми се непрестано гомилају и претрпавају, да је права нужда за делима која те проблеме разјашњује. Левијево дело долази управо као наручено; али се на самоме њему не треба задржати.

Наши издавачи се још не одушевљавају за штампање таквих дела. Добро се нашао издавач и за ово Левијево дело. Међутим, толики економски проблеми очекују своје разјашњење; али се издавачи за таква разјашњења, на жалост, не налазе!

Д. Л.

НОВЕ КЊИГЕ

Каталог нових књига. Нов Велики Каталог Српско-хрватске Књижевности и Листова биће за 15 дана готов. Исти садржи на 20 штампаних табака (320 страница) све српске-хрватске књиге и часописе. Каталог се може добити по цени од 8.— динара (новац унапред послати) код Издавачке Књижарнице Напредак у Београду.

Die Koloniale Schuldlüge, München 1927. Пређашњи гувернер немачке Источне Африке, др. Хајнрих Шне, први председник Савеза Немаца у иностранству, написао је једну жалопојку због изгубљених колонија. Књига је изишла и на енглеском језику и циљ јој је да покрене у светској штампи ово важно питање за немачку ствар.

D-r Milan Ivšić: Les Problèmes Agraires en Yougoslavie. Preface par Victor Boret, 8° gros-format, pp. 378 X, Paris. 1926.

Zaslugom *d-r Milana Ivšića*, docenta na Univerzitetu i na Ekonomsko-Komercijalnoj Visokoj Školi u Zagrebu, dobila je naša literatura naučno djelo o agrarnim problemima naše države.

Pisac doktor prava, znanosti političkih i ekonomskih na pariškoj Sorbonni a diplomiran jednako i na Političkoj Školi u Parizu, publicirao je svoje djelo na francuskom jeziku, da tako upozna i strani svijet o nama. Francuski aktivni parlamentarac, agrarni stručnjak i pisac, bivši ministar poljoprivrede, g. Victor Boret napisao je knjizi vrlo laskavi predgovor ne samo za pisca nego i za cio naš narod. Mi ćemo ovu knjigu naknadno prikazati.

I tehnika je knjizi najdotjeranija. Pisac, o čijem je trošku ova knjiga i izašla, nije žalio troška; tekst se izmjenjuje s geografskim kartama, iscrpivom bibliografijom za svaki dio, te brojnim statističkim tabelama. Tisak je knjige na finom antika-papiru u najčitljivijem slogu. Cijena je knjizi bez poštarine 100 dinara. Knjiga se naručuje izravno kod autora (Zagreb, Kaptol 31), a dobiva se i u svima knjižarama.

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ

за месец децембар 1926 године

I. Пољопривреда и шумарство.

1. Мита Ђ. Николић. Изложба Српског Пољопривредног Друштва. Трг. Гл. 3. XII—8. XII.
2. Драган Милићевић. Утицај села на привредни живот градова у Јужној Србији. Полит. 6. XII.
3. Предлог Закона о контроли и извозу пољопривредних производа. Мишљење Осјечке Трг. Коморе, Трг. Гл. 7. XII.
4. Др. П. Квакан. Семинарске станице и економски одбори. Трг. Гл., 9. XII.
5. Milenko Gavrilović, engineer. The Silk Industry in Yugoslavia. Belgr. Econ. Review, № 4.
6. Миодраг Обреновић. Контрола извоза пољопривредних производа. Трг. Гл. 21. XII.
7. Ј. М. Јовановић. Село и град. Савр. Општ. дец. 1926. г.
8. Миодраг Обреновић. Канада — житница света. Трг. Гл. 23. XII.
9. Драган Милићевић. Село и град у Јужној Србији. Савр. Општ. дец. 1926. г.
10. Милорад Милошевић. Сточна трговина и оскудица вагона за извоз ситне стоке. Трг. Гл. 30.-XII.
11. Драгиша Лапчевић. Државни воћни расадници. Трг. Гл. 30. XII

II. Индустија.

1. Пленарна седница Индустијске Коморе у Београду. Време и др. дневни лист. од 2. XII. и 3. XII.
2. Slavko Lirišćević. Dalmatian Bauxite. Belgr. Econ. Review № 4.
3. Artur Grado. Produkciona tehnika kao element naše privredne krize. Radn. Zaštita, br. 11—12.

4. Ђорђе Вајферт. Поводом интерпелације нар. посланика г. Васе Франићевића о раду Друштва Борског рудника. Трг. Гл. 24. XII
5. Наша национална аеронаутичка индустрија : Ж. Рогожарски. Време. 30. XII.
6. Петар Козина и Ко. Време, 30. XII

III. Кредит и банке-

1. Prof. Dr. Milorad Nedeljković Banking conditions in Yugoslavia, Belgr. Econ. Rev. No. 4.
2. Ђ. Грчевић. Уврштавање у надничне разреде. Радн. Зашт. бр. 11/12.
3. Др. Гентиер. Обвезатно чланство у осигурању за случај болести и несреће према ЗОР-у. Радн. Зашт. бр. 11/12.

IV. Финансије ; буџет, порези, валута.

1. Анкета о буџету за 1927/28 годину. Време, 1. XII.
2. Velimir Baikić. Valorisation. Belgr. Econ. Review, № 4.
3. V. D. The proposed budget for 1927-28. Belgr econ. Rev. № 4
4. Др. Богдан Марковић. Финансијски биланс. Време, 16. XII.
5. Експозе Мин. Финансија о предлогу буџета за 1927/28 г. Трг. Гл. 17. XII.
6. Др. Владислав Д. Стакић. Увек исти закључак : демократија је рђав финансијер. Полит. Гласн 4. XII.
7. Милорад Тошић. Самоуправно финансирање у 1925 години. Савр. Општ. дец. 26.
8. Драгиша Лапчевић. Комунални порез на повећане незаслужене вредности имањима. Савр. Општ. дец. 26.

9. Резолуција конгреса демократске странке о пореској реформи. Днев. листови од 31. XII.

V. Трговина и царине.

1. Пленарна седница Беогр. Тргов. Коморе. Време и др. дневни листови од 2. XII. и Трг. Гл. 3. XII.
2. Пленарна седница Новосадске Трг. Инд. и Зан. Коморе. Трг. Гл. 16. XII.

VI. Саобраћај и тарифе.

1. Петковић Ђ. Бродарство на нашим рекама. Бродар, бр. 10/11.
2. Тихомир Дожудић. Предлози за план железничке мреже. Трг. Гл. 12 и 14. XII—31. XII.
3. Ст. Ст. Миливојевић. Држава као бродовласник и трговац. Бродар, бр. 10/11.
4. Prof. Al. Šenšin and Al. Makalinski. The problem of the Adriatic Lailway and the lake of Scutari. Belgr. Econ. Review, Dec. 1926.
5. Привредник. Огледало наших железница. Трг. Гл. 29. XII.

VII. Занат и кућевна радиност

1. Милан Ј. Стојановић. Занатска Банка као средство за сталешку и партијску борбу. Трг. Гл. 4. XII.
2. Алберт Фирт. Занатлиска Банка као средство за сталешку и партијску борбу. Трг. Гл. 14. XII.
3. Др. Љуб. Олић. Аномалије у привредном законодавству. Трг. Гл. 25. XII.
4. Иван Чупак. Поводом оснивања Занатске Банке. Трг. Гл. 29. XII. и одговор Д. Лапчевића Трг. Гл. 30. XII.

VIII. Радничко законодавство.

1. Al. Vegner. Labour and wages in the S.H.S. Kingdom. Belgr. Econ. Review № 4.

2. Душан Глумац. Јесу ли и које реформе потребне у нашем ЗОР.? Радн. Зашт. бр. 11/12.

3. Др. Јожа Бохињец. Практичне искушње из досадањег извајања заваривања. Радн. Зашт., бр. 11/12

IX. Социјална и комунална политика

1. Инж. Слав. Маршићанин. Интернационалне Конференције Статистике Рада. Радн. Зашт. бр. 11/12.
2. Бранимир Хаберле. Међународно регулисање осигурања за случај болести. Радн. Зашт. бр. 11/12.
3. Број ученика у гимназији: 63.837 мушких и 25.236 женских. Полит. 21. XII.
4. Вој. Баљозовић. Наше самоуправе. Правда. 27. XII.
5. Др. Милослав Стојадиновић, Др. Лазар Марковић, Др. В. Маринковић, Светозар Прибићевић и Др. А. Корошец о општинској самоуправи у бр. за дец. 926. г. Савр. Општ.
6. Др. Лаза Костић. Прелаз из самоуправне службе у државну. Савр. Општ. дец. 926. г.
7. Др. Сима Петровић. Општина и санитет. Савр. Општ. дец. 926. г.
8. Драгиша Лапчевић. О организацији наше комуналне службе. Савр. Општ. дец. 926. г.
9. Др. Крунослав Бега. Социјални развој Сплита. Савр. Општ. дец. 926. г.
10. Др. Милослав Стојадиновић у-пропашћивање насеља. Саврем. Општ. дец. 926. г.
11. Др. Чеда Ђурђевић. Нешто о изградњи улица у Београду. Савр. Општ. дец. 926. г.

X. Економска политика.

1. Градимир Козомарић. Од чега пате Босна и Херцеговина. Време, 5. XII.

2. G. Čurčin. Yougoslavia in the new economie Europe. Belgr. Econ. Review, № 4.
3. S. Marodić. The Economie Council. Belgr. Econ. Review, № 4.
4. Извештај Трговачке и Обртничке Коморе за Б. и Х. Трг. Гл. 17. XII
5. Скупштина Загребачке Трговачке и Обртничке Коморе. Трг. Гл. 21. XII.
6. Ник. Димитријевић. Природан положај и моћ Смедерева. Привр. Прегл., бр. 51/1926.
7. Миленко Гавриловић. О економској обнови. Летопис Мат. Српске, бр. 2/3.
- а. Ђ. Ђурчин. Питање организације спољне службе. Трг. Гл. 28. XII.
9. Потрошња дувана и привредна криза (стат. податци). Тргов. Гл. 30. XII.
10. Резолуције Конгреса демократске странке о привредној кризи. Дневни листови од 31. XII.

БЕЛЕШКЕ

Продајне цене чилске шалитре

У 11 бр. »Економиста« погрешно је објављено, да се продаје закључују у Београду.

Делегација Произвођача Чилске Шалитре Поенкареова ул. бр. 35. у Београду не бави се нити продајом чилске шалитре нити икаквим посредништвом за набавку чилске шалитре, те према томе без икаквог основа је навод да ће се продаје закључивати код Делегације у Београду.

Закључке и продаје врши искључиво Управа Удружења Произвођача Чилске Шалитре у Валпараизу (Asociación de Productores de Salitre de Chile,, Callo Prat N 136, Casilla de Correo 1.002 Valparaiso (Chile).

Делегација Произвођача у Београду, као и све сличне установе у великом броју земаља, бави се искључиво пропагандом за употребу чилске шалитре у пољопривреди. Цео рад Делегације базира се на унапређењу пољопривреде, јер само се тим иде појачању употребе свију вештачких гнојива па и чилске шалитре. У ту сврху Делегација је штампала преко 40 разних брошура и упуштава и растурила их бесплатно у преко $1\frac{1}{2}$ милиона примерака. Сем овога извела је преко 10.000 огледа у земљи са употребом не само чилске шалитре већ и осталих вештачких гнојива.

Закон о консулатима и правилник о консуларној служби

Примајући ресор Министарства Спољних послова, г. др. Н. Перић је између осталог велику пажњу обратио на питање о реорганизацији консуларне службе. По његовом налогу директор консуларно-трговинског одељења сазвао је био 17 јануара једну интерминистриелну конференцију. Поред преставника Министарства Трговине и Индустрије, Правде, Војске и Морнарице, Просвете, Пољопривреде и Вода, и Социјалне Политике и Главног Генералштаба, присуствовали су конференцији и преставници београдске Трговачке Коморе, Централне Индустријских Корпорација и Загребачке Трговачко-Обртничке Коморе.

Конференција се бавила претресом питања како да се преуреди садашња консуларна служба да би могла што потпуније одговарати савременим државним, административним и привредним потребама. На крају претреса донет је закључак по коме се има :

1. образовати један ужи одбор од преставника Министарства Спољних Послова, Трговине и Индустрије, Правде и Социјалне Политике са задатком да изради нацрт новог консуларног Закона за Краљевину С.Х.С.,

2. да тај исти одбор спреми нацрт правилника о раду консуларних преставника у иностранству.

Овај посао треба да се заврши најдаље за две до три недеље дана. Када одбор буде готов са нацртима, биће позвати пленум конференције да их претресе.

Правилник о раду консуларних преставника треба да буде тако израђен да га Министар Спољних Послова, у случају да Народна Скупштина не стигне да усвоји Закон о консулатима, може са одобрењем Министарског Савета у виду упуства одмах ставити на снагу.

Конференција о плану жељезничке мреже

Ужи одбор пленума велике конференције званичних, техничких и привредних стручњака по питању израде нацрта нове жељезничке мреже за целу Краљевину завршио је свој рад у првој половини месеца јануара.

Закључак одбора држи се у тајности. Он ће члановима пленума бити заопштен, у облику једног извештаја. На основу тога пленум ће наставити свој претрес. Чланови пленума позвати су за 3 фебруар.

Издање Солунске Коморе

Трговачко-Индустријска Комора наше Краљевине у Солуну, отпочела је, о своме трошку издавати кратке привредне публикације на француском језику. Прва публикација се односи на нашу пољопривреду. У њој је помоћу објављених званичних статистичких података као и на основу повремених извештаја појединих привредних Комора и установа у кратко приказано стање појединих грана пољопривредне радиности и кретање извоза аграрних производа. На крају публикација садржи прегледан списак извозника за сваки производ понаособ.

Идућа публикација Коморе биће посвећена Саобраћају у Краљевини С. Х. С.

Власник за Друштво, Председник

Милић Радовановић

Јованова, 77

Одговорни уредник

Никола Станаревић

Цар Урошева ул. 17

»ШУМАДИЈА«

ПРВО СРПСКО ДРУШТВО ЗА ОСИГУРАЊЕ И
РЕОСИГУРАЊЕ

БЕОГРАД

ВУКА КАРАЏИЋА 10
ТЕЛЕФОН 7-30

УГАО КНЕЗ МИХАЈЛОВЕ 38
Телеграфска адреса: ШУМАДИЈА

— ОСНОВАНО 1913. ГОДИНЕ —

Врши поглавито ове врсте осигурања:

Живота, ренте, мираза и капитала деци;
Против пожара робе, зграда, намештаја;
Све врсте трговачких **транспората** на суву
и води, као и поштанских пакета;
Против опасне крађе каса, робе и других
вредности;
Осигурање стакла од лома.

*„Шумадија“ је од 1. јануара ове године завела нове
врсте осигурања:*

Аутомобила и несрећних случајева проузро-
кованих аутомобилом;
Против несрећних случајева у опште (поје-
диначно и колективно);
Законску одговорност јемства, нарочито за
сопственике аутомобила.

Немојте пропустити да приликом регистро-
вања Вашег аутомобила не извршите осигурање
аутокаска, несрећних случајева и одговорности
према трећим лицима, којима се аутомобилом
нанесе штета.

Сва обавештења даје Дирекција у Београду,
као и Заступници у појединим местима наше
земље.

Сваки увиђаван привредник обезбеђује своју имовину против пожара

Повериоци су боље обезбеђени кад је кредитна подлога (зграда и роба) осигурана за случај штете од пожара

Дух штедње и предвиђања за будућност одликују културног човека

НАРОДНА БАНКА

Седми Редовни Збор акционара Народне Банке Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца биће 6. марта 1927. у 9 часова пре подне у згради Народне Банке у Београду.

ДНЕВНИ РЕД

- 1) Извештај Управног Одбора о раду, и полагање рачуна за 1926. годину;
- 2) Извештај Надзорног Одбора за 1926. г.;
- 2) Одобрење биланса и рада Управног и Надзорног Одбора за 1926. годину;
- 4) Предлог о подели добити;
- 5) Предлози акционара, ако их буде, по одредби Статута (чл. 90);
- 6) Бирање 7 чланова за Управни Одбор;
- 7) Бирање 3 члана за Надзорни Одбор.

На овом Збору може учествовати сваки акционар, који је држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и који је у књиге банчине уведен као акционар најмање месец дана пре штампања ове објаве (чл. 86. Статута).

Акционари који желе да учествују на овом Збору, треба да поднесу своје акције, односно признанице о упису нових акција, као и друге исправе где и оне требају, најдаље десет дана пре одређеног дана за Збор, а то је до закључно 23. фебруара ове године.

Поднесене акције примаће и издаваће на њих признанице:

У Београду Народна Банка, Одељење за
Зајмове на Залог и Оставе.

У унутрашњости сви банчини филијали, а
у старим границама и новчани заводи.

После Збора може сваки акционар своје
акције (и остале приложене исправе) на повра-
так признанице дићи оданде где их је положио.

По одредби члана 48. Закона о Народној
Банци додаје се: да је код Суда тражен пони-
штај акција под овим бројевима: 3.751—790,
9.386—405, 9.554—564, 10.020, 10.723, 11.820, 13.372
—375, 13.907—911, 13.954, 11.910, 16,259, 16.787—
799, 17.187, 17,532—546. 17.712—714, 17.722—723,
18.301—302, 18.304—305, 18.325—338, 18.340—348,
18.350—353, 18.357—368, 18.741, 18.743, 18.745—
748, 18.886—894, 19.546—549, 19.579—585, 19.591—
597, 19.603—626, 19.628—630, 19.632, 19.705, 19.707
—714, 19.797—800, 19.801—805, привремене акције
I-ог издања бр. 8.404—405.

Бр. 9229
18 јануара 1927 год.
у Београду.

ЗА
ГУВЕРНЕРА НАРОДНЕ БАНКЕ
ВИЦЕГУВЕРНЕР,
Д-р ДРАГ. К. ПРОТИЋ.

Набавка крижачких ножева

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 22. фебруара 1927. године у 11 часова у канцеларији Управе:

2625 ком. крижачких ножева за потребе фабрика Дувана, Радионицу Цигар Папира и Државну Маркарницу.

Услови и скице могу се добити у канцеларији Економског Одељења, сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 635 од 15. јануара 1927. године у Београду.

Набавка хартије

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 14. фебруара 1927. год. у канцеларији Управе у 11 часова:

215.500 кг. односно 15.000 бобина беле хартије за паковање дувана, ширине 125 мм., за потребу Фабрике Дувана у Нишу, Сарајеву, Бањалуци, Травнику и Мостару.

Услови, мустре као и сва остала обавештења могу се добити у Економном Одељењу сваког радног дана од 9—12 ч.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 450 од 11. јануара 1927. године у Београду.

Набавка картона

Управа Државних Монопола одржаће на дан 17. фебруара 1927. године у 11 часова у канцеларији Управе прву оферталну лицитацију за набавку:

108.000 кг. белог и 297.000 кг. мрког картона.

Услови, мустре, као и сва остала обавештења могу се добити у Економном Одељењу сваког радног дана од 8—12 ч.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 27918 од 4. јануара 1927. године у Београду.

ПРВО КРАЉ. ПОВЛАШЋЕНО БРОДАРСКО ДРУШТВО

ДИРЕКЦИЈА У БЕОГРАДУ
КАРАЂОРЂЕВА УЛ. БР. 6

Телефонски бројеви: 4-95, 30-75, 39-37

Врши све послове **ТРАНС-
ПОРТА ПУНОТЕРЕТНИХ
ШЛЕПОВА** натоварених
сваковрсном робом са — и
за све станице на Дунаву,
Сави, Тиси, Драви и Ка-
налима Краља Петра
и Краља Александра

Има своје агенције у
земљи и на страни у Бечу,
Будим Пешти, Коморану,
Букурешту и Браили.

Изишла је из штампе нова књига

О

ВАЛОРИЗАЦИЈИ

СА ТЕКСТОМ ЗАКОНА
ОД 7. АВГУСТА 1926. И ПРАВИЛ-
НИКОМ ЗА ЊЕГОВО ИЗВРШЕЊЕ

ОД

МИЛОРАДА ЗЕБИЋА
инспектора Мин. Трговине и Индустије

Књига даје потребна објашњења
о валоризацији и исправкама у
билансима задруга, акционарских
и других друштава обавезних на
јавно полагање рачуна; о пове-
ћању главнице, о резервним фон-
довима и другим питањима
која су у вези с валоризовањем.
ЦЕНА 30.— ДИНАРА.
МОЖЕ СЕ ДОБИТИ КОД ПИСЦА
БЕОГРАД — КНЕЗ МИЛЕТИНА 72

**HRVATSKO-SLAVONSKA ZEMALJSKA
HIPOTEKARNA BANKA**

ZAGREB
Zrinjski Trg 7

*Podružnica: OSIJEK, ugao Trg Kralja Petra broj 8
i Štrosmajerove ulice broj 1*

*Osnovana godine 1892. — Uplaćena dionička glavnica Din. 60,000.000
Pričuve Din. 23,000.000*

BANKOVNI ODIO

Inostrani odio koji pruža osobite polakšice našim iseljenicima u Sjevernoj i Južnoj Americi, kao i u svim drugim prekomorskim krajevima. — Devizni odio kupuje i prodaje uz najpovoljnije uvjete devize i valute, te izvršuje doznaku istih u sve države najbrže

OVLAŠTENI HIPOTEKARNI ODIO

Podijeljuje hipotekarne i amortizacione zajmove na nekretnine. — Izdaje 4 $\frac{1}{2}$ % založnice koje uživaju pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost.

UKAMAĆUJE ULOŠKE NAJPOVOLJNIJE

ФИЛИЈАЛ

**ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ
У БЕОГРАДУ**

**у сопственој згради на углу Краља Милана и Сремске улице
ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ**

Акц. Капитал Кч 100,000.000 - Рез. фондови Кч 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт, Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц Мор. Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске Храдиште, Усти н/Л., Хрућим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљевини С. Х. С., Чехословачкој Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 1980, 81, 82 и 83

**Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду број 51005
у Загребу 39,081**

ГРАФИЧКИ ЗАВОД „МАКАРИЈЕ“ А. Д. БЕОГРАД—ЗЕМУН